

בירורי הלכה וחקרי דינים שאלות מצויות ונושאים אקטואלים משולחן

מרכז ההוראה

יו"ל ע"י "מרכז ההוראה" שע"י אוצר הפוסקים
נוסד ע"י הרה"ח מו"ה רבי יעקב ווינרעב שליט"א

מרכז ההוראה | גליון י"ב | אב תשע"ח

מבית האוצר

דבר העורך

אמרו חז"ל (סנהדרין ע"א): כינוס לצדיקים נאה להם ונאה לעולם. והקשה הר"ן בדרשותיו (דרוש א) על מה ולמה נאה הוא הכינוס לצדיקים, הרי מעלותיהם ומעלות חבריהם המה נעלים בזכות עצמם ומה יוסיף הכינוס לצדיקים. והוא מפרק, שתכונה היא בבריאה שכל דבר מה בצטרף אליו בעל אותה תכונה עצמה תיכפל ותתחזק התכונה ההיא.

מטבע הדברים עולים על שולחן רבני "מרכז ההוראה" שאלות רבות ומגוונות, אשר חלקם צריכות ליבון ועיון רב, אי לכך מתכנסים יחדיו מידי תקופה גדולי הפוסקים אל מקום אחד לדון בדבר ההלכה, וע"ז יבואר ויבורר דבר ההלכה לאמיניה של תורה.

בהמשך לשיתוף הפעולה הפורה בין "מרכז ההוראה" לשירותי בריאות "כללית" נערך כנס נדיר של למעלה ממאה רבנים של "מרכז ההוראה" בבית המדרש היכל משה סאווראן, לדין בשאלות ההלכתיות הקשורות לחולי סכרת. בנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א מסאווראן נשיא מרכז ההוראה ובראשות מרגן ורבנן גדולי הפוסקים הגאונים הגדולים שליט"א רבי עזריאל אויערבך, רבי נפתלי נוסבוים, רבי שמאי קהת הכהן גראס, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי אייזיק כהנא, רבי מתתיהו דייטש, רבי צבי ברוורמן, רבי ישראל ברוזובסקי, רבי שמחה רבינוביץ, רבי יעקב אברהם כהן, רבי ישראל יצחק זילברמן, רבי צבי שרליך, רבי אברהם שטיגליץ, רבי שלמה גשטטנר, רבי בן ציון הכהן קוק, רבי שלמה קאהן, רבי משה ברנדסדורפר, רבי אליהו חיים שטרנבוך, רבי אהרן דוד ניישטט, רבי דוד טברסקי ורבי בצלאל וקסלשטיין ועוד רבים, בהשתתפות בכירי קופ"ח כללית ובנוכחות הנגיד המפורסם מייסד מרכז ההוראה הרה"ח מו"ה יעקב ווינרעב שליט"א.

אמת מה נהדר היה המראה כשמרגן ורבנן גדולי הפוסקים הגאונים הגדולים שליט"א דינים בעומק הסוגיות הסבוכות במכשירי טכנולוגיה לגבי שבת ובפרט המכשירים החיוניים לחולי סוכרת שהשימוש בהם הוא צורך חיי נפש כפשוטו.

אמרו חז"ל כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים, אף כאן שדנו הרבנים הגאונים שליט"א בשאלות רבות המתעוררות אצל הסוכרתיים ופסקו בזה את דבר ההלכה למעשה, ואנו תקוה שנוכל להעלות את כל פסקי ההלכה עלי ספר לרווחת הדורשים את דבר ה' זו הלכה.

שיעור ההוראה

הגאון רבי עזריאל אויערבך
גדר בליעות ופליטות על ידי אדים והכשרת מיקרוגל

אוצר ההוראה

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס
בעניני דבק בציצית, יר"ט, ובישול עכ"ם

פסקי הוראה

ברכת לחטניות מזוגות בומניו
הגאון רבי שלמה קאהן שליט"א

בענין נתינת מים בנרות שבת
הגאון רבי דוד טברסקי שליט"א

ברכת כהנים בשמע קולינו / מקריא שטעה
הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א

הוראה לחיים

דיני אמירה לכנרי [ב]
הגאון רבי שמחה רבינוביץ שליט"א

בהלכות הדלקת הנרות [ב]
הגאון רבי נפתלי שמואל סטוליק שליט"א

שער ההוראה

שיעור ופולפול בעומקה של דבר הלכה והוראה

הגאון רבי עזריאל אויערבך שליט"א

גדר בליעות ופליטות על ידי אדים והכשרת מיקרוגל על ידי זה

מאכל צונן על גבי איסור רותח נבלע טעם התתאה בכולו, אבל מאכל המונח בכלי צונן איך יעבור טעם התתאה מהקדירה לתבשיל כששניהם צוננים. וכן השיג היד יהודה על דברי הש"ך (לעיל ס"ק לב) שכתב שחלב הנשפך על הכירה אצל האש והוא רותח דינו ככלי ראשון לענין שאם העמידו עליו קדירה צוננת הכל אסור אפילו התבשיל, והקשה היד יהודה שאם הקדירה צוננת אין הטעם עובר מדופן הקדירה לתבשיל כיון ששניהם צוננים, והוא הדין הכא אין לאסור התבשיל אלא אחר שנעשית הקדירה רותחת מחמת הזיעה, שאז שפיר מפעפע הבלוע בה לתבשיל שבתוכה.

הזיעה היא חיבור בין הקדירה לחלב

והחיות דעת (ס"ק כו) הקשה שאם הקדירה צוננת והזיעה רותחת, אין הזיעה יכולה לאסור אלא בכדי קליפה, דסבירא ליה שהעומד במקומו הוא התתאה מפני שהבא אליו נסמך עליו, וכיון שהזיעה נסמכת על הקדירה היא העילאה אף על פי שבאה מלמטה, והוי הזיעה כעירוי שלא נפסק הקילוח שאוסר כדי קליפה, ואיך קאמר הרמ"א שמשערים ששים בכל הקדירה נגד החלב. ולדעת הפרי

המשך בעמוד הבא

כשהזיעה רותחת והקדירה צוננת

איתא בשו"ע (יו"ד סי' צב ס"ח) דמחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה, וברמ"א שם כתב שכל זה מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה אבל אם אין היד סולדת בזיעה הכל שרי ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב ולא חיישינן לזיעה שעולה (פסקי מהרא"י סימן ק"ג).

וכאמור אף על פי שהתרומת הדשן כתב שאין הזיעה אוסרת אלא אם הקדירה רותחת מחמת הזיעה, לא הזכיר הרמ"א שצריך שהקדירה תהיה רותחת, אלא די במה שהיד סולדת בזיעה.

וכן כתבו הב"ח (ד"ה כתב הרא"ש) והפמ"ג (משב"ז ס"ק כט) והרעק"א (ד"ה שהיד סולדת בזיעה) בשם התרומת הדשן שהזיעה אוסרת אם היד סולדת בה במקום שנוגעת בקדירה, ומשמע אפילו אם הקדירה צוננת. ובפשטות הטעם הוא משום שהזיעה היא תתאה ותתאה גבר.

והקשה היד יהודה (ס"ק נה) שאם היתה הקדירה צוננת איך יאסור התבשיל שבתוכה, דרק אם מונח

תוספת מיוחדת מתוך דיון הלכתי רפואי שנערך ב"מרכז ההוראה" בין גדולי הרבנים שליט"א לרופאים בנירים של קופ"ח כללית

מרכז ההוראה שע"י אוצר הפוסקים "בית ווינרעב" מוסדות סאווראן, בית המדרש היכל משה ע"ש הר"ר משה ב"ר יהודה בעער ז"ל כתובת: רחוב אביתר הכהן 8 ירושלים

חדש (ס"ק לב) שהעומד במקומו נחשב תתאה דווקא כשהבא אליו נוגע בו מן הצד, אבל כאשר העירוי נזחל עד מתחת הקדירה הוא הנחשב תתאה, הרי שהזיעה היא תתאה ומבליעה בכל הקדירה, והחכמת אדם (כלל מה סעי' יג) נקט כהפרי חדש.

עוד הקשה החוות דעת שאפילו היתה הזיעה תתאה מכל מקום אין לה לאסור אלא מעט בשולי הקדירה, כדין כף שתחבה ברוטב (ס' צד סעי' א) שאינה בולעת אלא עד היכן שתחבה ברוטב.

ותירץ החוות דעת, שכיון שהזיעה הרוחת מסבבת את כל הקדירה הוי כאילו כל הקדירה מונחת בתוך הרוטב, ואפשר שכוונתו שעל ידי כן נחשבת הזיעה כחיבור בין הקדירה לחלב והוי כאילו הקדירה מונחת בחלב ממש, דאמנם אילו סיבת האיסור היתה הזיעה עצמה שהיא נסמכת על הקדירה היתה הזיעה נחשבת כעילאה, אבל כיון שהזיעה עושה חיבור לחלב וזו סיבת האיסור הוי החלב תתאה כיון שהוא תחתון ואינו נסמך.

זיעת החלב נאסרת מהקדירה וחוזרת ואוסרת את המחבת

כתב הדגול מרבבה שזיעת החלב העולה מן המחבת ואוסרת את הקדירה, גם היא עצמה נאסרת מן הבשר וחוזרת ואוסרת את החלב שבמחבת, וכמו שכתב הרמ"א (לעיל סעי' ז) שהזיעה עולה ומגיעה אל הכיסוי ויורדת ממש אל הרוטב.

והוכיח הדגול מרבבה שהזיעה מפליטה את הבלוע בקדירה, שכן כתב הרמ"א (ס' קח סעי' א) שאם אפה בשר תחת הכיסוי ואחר כך אפה שם פת, אם הזיעה הכיסוי משניהם נאסרה הפת לאוכלה עם חלב, ומבואר שזיעת הפת עולה ומפלטת טעם הבשר הבלוע בכיסוי ויורדת ואוסרת את הפת.

אבל החוות דעת (ס"ק כד) הוכיח שהזיעה אינה מפלטת, שהרי לענין כף חולבת שתחבה בקדירה של בשר כתב השו"ע (ס' צד סעי' א) שמשערים רק כנגד מה שתחב ממנה בתבשיל, אף על פי שזיעת התבשיל עולה ונבלעת בכף גם בחלק שמעל התבשיל, ובדאי הוא משום שהזיעה אינה מפלטת הבלוע שממעל לרוטב.

ובהגות אמרי ברוך (על הדגול מרבבה) כתב שאמנם הזיעה החוזרת למחבת אוסרת את המחבת, מיהו היינו דווקא אם אין לזיעה מקום להתפשט לצדדים, אבל אם הוא פתוח מקצת מלמעלה אינו חוזר ואוסר את המחבת. והיינו מפני שהזיעה שנאסרה מחמת הקדירה פורחת ויוצאת מן הפתח ואינה חוזרת למחבת.

ולפי זה נסתלקה ראיית החוות דעת שזיעה אינה מפלטת מן הבלוע, שהטעם שצריך ששים רק נגד מה שתחב מן הכף בתבשיל הוא מפני שהקדירה מגולה והזיעה עולה ואינה חוזרת לתבשיל, אבל זיעה בעלמא מפליטה וכשהקדירה מכוסה אף חוזרת הזיעה ואוסרת את התבשיל. ואמנם אם התהוותה הזיעה לטיפות והן נופלות למחבת, לכאורה יש לאסור אף במגולח. וכאמור לשיטת הב"ח אם יש לזיעה מקום להתפשט לצדדים אין הזיעה נבלעת בקדירה שלמעלה ואף לא מפלטת.

הגעלה על ידי זיעה ולא זו בלבד שיש כח בזיעה להפליט מהבלוע בדפנות הכלי, אלא שיש אומרים שאף יש כח הזיעה להגעיל את הבלוע בכלי ולהכשירו, דכתב הפמ"ג (ס' צד משב"ז ס"ק א ד"ה ודע) בשם הפרי חדש (ס' קכא ס"ק טו ד"ה לענין דינא) דכלי שבלע על ידי זיעה יכול להגעילו על ידי זיעה דכבולעו כן פולטו.

והמהרש"ם (ח"א ס' צב) דן לענין הגעלה על ידי קיטור שהיא זיעה רותחת, וכתב שאפילו נבלע הכלי על ידי זיעה אי אפשר להגעילו על ידי זיעה, שאין הזיעה מגיעה לכל צד באופן שלא ישאר בכלי מן הבלוע. ולעיל (סעי' ז) לענין טיפת חלב שנפלה על הכיסוי כתב היד יהודה שנחלקו הראשונים מפני מה נחשב כאילו נפלה כנגד הרוטב, האם מפני ההבל והזיעה העולים תמיד אל הכיסוי, או מחמת רתיחת התבשיל העולה עד הכיסוי, וכתב המהרש"ם שהרמ"א (שם) הקיל כהסוברים שמחמת הזיעה נחשב כנפלה כנגד הכיסוי, מפני שדין נפל שלא כנגד הרוטב הוא חומרא בעלמא ומותר בהפסד מרובה, אבל לענין הגעלה קשה להקל נגד הסוברים שזיעה אינה כמים, ואף אם לענין שמבליע איסור דינו כמים מכל מקום לענין טבעו שיפליט איננו כמים ממש, ואף אם מפליט אינו מפליט הכל.

אמנם אם מחמת הזיעה נתהוו הרבה מים על הדפנות והכל רותח, כתב האגרות משה (יו"ד ח"א ס' ס) שפשוט שיועיל לענין הגעלה.

ולפי זה לענין הגעלת 'מיקרוגל' שכל בליעתו היא על ידי זיעה והוא אינו מלוכלך משיירי המאכל, אם יניח בו כלי של מים וירתיח באופן שתעלה זיעה גדולה ויתהוו מכך מים על כל הדפנות ודאי יועיל כהגעלה, ולדעת הפרי חדש יועיל אפילו על ידי זיעה בעלמא דכבולעו כן פולטו. והנקבים מן הצד העשויים לאורור אינם נחשבים שהכלי מגולה, שהרי חזו"ן שהזיעה אינה יוצאת אלא יורדת למטה, ומכל מקום לכתחילה ראוי להחמיר ולסתום אותן הנקבים. ואם מצוי לפעמים שמחמת החום הגדול ניתן מן המאכל על דפנות

המיקרוגל מבפנים, לזה לא יועיל הגעלה על ידי זיעה, וכאשר הדבר מצוי הרי נחשב בזה כמו שרוב תשמישו בכך, אבל אם אינו מצוי אף שאירע כך, יש להקל באינו בן יומו דסגי בהגעלה על ידי זיעה.

העולה מכל האמור:

א. הרא"ש והתרומת הדשן כתבו שהזיעה אוסרת את הקדירה אם הקדירה רותחת מחמת הזיעה, או שהקדירה רותחת מחמת עצמה ואפילו הזיעה היא צוננת, והרמ"א כתב שהזיעה אוסרת אפילו אם היד סולדת בזיעה במקום שנוגעת בקדירה ואפילו הקדירה צוננת, דאמרינן תתאה גבר. והקשה היד יהודה דאין התתאה גובר כשהעילאה הוא כלי צונן, דקימ"ל חם מקצתו לא חם כולו, וגם איך יפעפע הטעם מהכלי הצונן לתבשיל הצונן, ונקט שאין הזיעה אוסרת את הקדירה אלא בכדי קליפה, ודווקא אם גם הקדירה רותחת יאסרו הקדירה והתבשיל שבה.

ב. לדעת החוות דעת גם זיעה הבאה מתחת לקדירה אינה נחשבת כתתאה הואיל והיא נסמכת על הקדירה, ומשום כך הקשה דאין הזיעה אוסרת את כל הקדירה, ותירץ החוות דעת דכיון שהזיעה הרוחת מסבבת את כל הקדירה הוי כאילו כל הקדירה בתוך הרוטב, שעל ידי כן נחשבת הזיעה כחיבור בין הקדירה לחלב וכאילו הקדירה מונחת בחלב ממש.

ג. נחלקו הפוסקים האם זיעה מפלטת מן הבלוע בקדירה, הדגול מרבבה כתב שהזיעה נאסרת מהקדירה וחוזרת ואוסרת את החלב שבמחבת, והחוות דעת כתב שאין הזיעה מפלטת מן הבלוע. וכתב האמרי ברוך שאף שהזיעה מפלטת מן הבלוע מכל מקום אם יש לה מקום להתפשט לצדדים אין הזיעה חוזרת למחבת. ואינה אוסרת את החלב שבמחבת.

ד. אם הזיעה נהיתה לטיפות, ודאי בולעות הן מהקדירה וכשהחוזרות למחבת אוסרות את החלב.

ה. דעת הפרי"ח שזיעה מועילה לענין הגעלה, וכלי שבלע על ידי זיעה אפשר להגעילו על ידי זיעה, דכבולעו כן פולטו. והמהרש"ם כתב שאין הזיעה מגיעה לכל צד באופן שלא ישאר בכלי מן הבלוע. והאגרות משה כתב שאם מחמת הזיעה נתהוו הרבה מים על הדפנות והכל רותח, פשוט שיועיל לענין הגעלה.

ו. לפי זה אפשר להכשיר 'מיקרוגל' על ידי שיניח בו כלי של מים וירתיח באופן שתעלה זיעה גדולה ויתהוו מכך מים על כל הדפנות, כיון דבליעתו על ידי זיעה וכבולעו כן פולטו.

אוצר ההוראה

תשובת מערכה ופסק הלכה בנושא העומד על הפרק

הגאון רבי שמאי קהת הנהן גרוס שליט"א

בענין הוספת דבק בעשיית הציצית

שאלה:

כשטווין חוטי הציצית אי מותר להוסיף דבק כדי שהחוטין יהיו חזקים.

תשובה:

מטעם הציצית אין חשש דהוי כמו לנאותו ולחזקו דאין חשש הציצית.

אך יש לעיין בזה אם יש חשש שנעשה חוט אחד גם על ידי הדבק ולא על ידי הטוויה לחוד.

מ"מ נראה דאין חשש דבשלמא בשזירת החוטין עי' או"ח סי' י"א ס"ג שם יש לדון אי יכול להוסיף דבק שהדבק יחזיק טפי החוטין דאפשר דבעינן שיהא חוטין מחובר רק ע"י שזירה ולא על ידי דבק ג"כ (חוץ לדעת הרמב"ם פ"א ה"י מהל' ציצית דלא בעי שזירה עיי"ש בראב"ד ובכ"מ ובב"י או"ח רס"י י"א)

דלדין דבעי שזירה אולי בעינן שיהא מחובר רק ע"י שזירת החוטין בלי דבר אמצעי אחר, וכעין מה שהביא המ"ב בבא"ה סי' ל"ב – נ"א, דמי לדבק התיתורא בדבק קודם התפירה, דדבק חשיב חיבור כתפירה. וא"כ אפשר דתפירה שאח"כ לא חשיבא כלום, וההל"מ נאמרה רק על התפירה ולא על הדבק, וצ"ע בזה.

ומשמע דאחר התפירה יכול להוסיף דבק, והחזו"א חולק ע"ז וס"ל דאפילו אח"כ לא יוסיף דבק דלמא בעינן שיהא התיתורא שם תפירה עליו כל הזמן ולא רק בשעת התפירה. ולדעת הב"א אפשר להוסיף דבק אחר ששזרן דלא בעינן שיהא עליו שם שזור כל הזמן.

ומ"מ ראשי החוטין ודאי אפשר ליתן קצת דבק בראשי החוטין כדי שלא יפתחו החוטין משזירתן כמו שכ' בשבט הקהתי חלק ו' סי' ט' וכן אי' בציצית הלכה פסוקה אות ל' ועי' בפסקי תשובות סי' י"א הערה 65

ומ"מ ליבי עדיין נוקפי אם יכול לשום דבק על כל החוטין לחזק השזירה אפילו אחר ששזרן דבשלמא בתיתורא כיון שתפרן יכול אח"כ להוסיף דבק לחזקן, אבל בחוטין שיש לשזרן אם שם דבק נעשו חוט א' על ידי הדבק ובעינן שיהא שזור כמה חוטין ביחד ולא סגי שיעשה חוט א', וכיון דדבקן בדבק תו הוי עליו שם חוט א' ולא ששזור כמה חוטין, ולכן לגבי לדבק החוטין ששזור אפילו אם שם הדבק רק אחר ששזרן קשה להקל, ורק אם שם קצת דבק על ראשי החוטין ודאי יש להקל.

ואפשר דיש להקל דאם הוסיף דבק על החוטין השזורין אין חשש עפ"י העה"ש סי' י"א ס"א, דמש"כ בעינן שיהא החוט שזור דלומדין מציצית דכ' פתיל תכלת ופתיל הוא מלשון נפתולי שהוא לשון חיבור עיי"ש, וא"כ אפשר ע"י דבק נמי מהני, וצ"ע.

וכל זה לגבי שזורי החוטין אבל לגבי טוויית החוטין דכל מטרת הטוויה הוא לעשות חוט א' דהצמר הם שערות דקות ולחזקן כמה שערות צמר ומחברין ע"י הטוי' ונעשה חוט א', אפשר ג"כ להוסיף קצת דבק דכל המטרה של הטוי' הוא לעשות חוט חזק דבלי הטוי' לא הוי עליו שם חוט אלא שערות בעלמא ולפי"ז לכאורה אפשר להוסיף קצת דבק בשעת הטוויית החוטין וכ"ש אח"כ, וכמו שבשעת הטווי' מוסיפין קצת רוק לחזק החוט, ושמעתי דכן עושין אלו שטווין החוט שמוסיפין לזה קצת דבק לחזק החוט. ולענ"ד דאין חשש ומותר לכתחילה להוסיף דבק בשעת טוויית החוטין לציצית.

בישול עכו"ם

שאלה:

באחד המפעלים בחו"ל מבשלין דג טונא בתנור, ויש שרשרת ארוכה לפני התנור כאורך מטר לערך, ושמים את הדגים בתוך הכלי ומניחים אותו על תחילת השרשרת, והשרשרת מוליכה את הדגים אל תוך התנור, וכך מתבשלים הדגים. והנה ישראל מדליק את התנור ומדליק גם את המכשיר של השרשרת המוליך את הדגים לתנור, והגוי מניח את הקופסאות עם הדגים על תחילת השרשרת.

והשאלה היא מה דינו, דהרי לשיטת הרמ"א ודאי מהני שהרי הישראל הדליק את התנור. אך האם מהני גם לשיטת הב"י דבעי שגם הישראל יניח האוכל תוך התנור.

תשובה:

נראה בני"ד דמהני לכו"ע שלא יהא חשש של בישול עכו"ם שהרי השרשרת שמוליך הדגים להתנור הולך מכח הישראל שהדליק החשמל שיוליך השרשרת, נמצא דגם כח הישראל מוליך הדגים להתנור והוי כמו שהניחו הישראל והגוי ביחד האוכל לתוך התנור דמהני היות דיד ישראל באמצע, ה"נ היות דללא שידליק הישראל השרשרת לא יכנסו הדגים לתוך התנור אפילו אם יניח הגוי את הדגים על השרשרת, א"כ הוי כאילו הניחו הישראל והגוי ביחד את הדגים לתוך התנור שהדליק הישראל, וליכא שום חשש אף לשיטת הב"י דס"ל דבעינן דגם הנחה יהיה על ידי ישראל.

הדלקת נר ביום טוב

נסתפקו הלומדים בהאי שתא שיו"ט חל במוצאי שבת ועשו נר קטן להבדלה, והנר עשוי משעוה אבל הפתילה אינה בולטת מהשעוה לחוץ ואם רוצה להדליקו יש לחמם קצת את נר ההבדלה באש שימיס את השעוה המכסה את הפתילות, ואוהו באש עד שיתגלו הפתילות ואז אפשר להדליק את הנר. ושאלתם בידם האם מותר לחמם כן ביום טוב.

תשובה:

נראה לכאורה דאסור לחמם קצה הבדלה ביו"ט כדי שיתגלה הפתילה כדי שיוכל להדליק ביו"ט משום תיקון מנא, דמתקן הפתילה. ולכאורה דומה למה דאי' בסי' תקי"ד ס"ח דאין חותכין הפתילה לשנים והטעם דהוה בכלל תיקון מנא, שמתקן ועושה מפתילה אחת שתיים, עיי"ש במ"ב ס"ק ל"ט. ה"נ מתקן פתילה אחת שיהא ראוי להדליקו, כן נראה לכאורה.

דיוני הוראה ורפואה

תוספת מיוחדת מתוך דיון הלכתי רפואי שנערך ב"מרכז ההוראה" בין גדולי הרבנים שליט"א לרופאים בניירים של קופ"ח כללית

במחוז ירושלים והרב זבולון המבורגר מנהל מרפאת בני ברית בירושלים אשר מכירים את השאלות הרבות מקרוב.

מובא כאן משא ומתן בנבכי הסוגיות על אחת מן השאלות המצויות ביותר בקרב המתעסקים ברפואה. והוא, באלו אופנים מותר ליסע בשבת ע"י גוי או יהודי, ומתי אסור ללל.

ומדיון הלכתי זה שנידון בין הרבנים הגאונים שליט"א אשר מפיחם אנו חיים ולאורם נלך, ממנו ניקח לפסק ההלכה. מה גם שבסופו של דיון מובא הכרעת הרבנים הגאונים שליט"א מהו המעשה אשר נעשה ע"פ אמינתה של תורה.

בהמשך לדיון שהתקיים בין כתלי "מרכז ההוראה", בנושאי הלכה ורפואה בשבת, עם בכירי רופאי קופ"ח כללית, בראשות כ"ק אדמו"ר מסאווראן שליט"א נשיא "אוצר הפוסקים - מרכז ההוראה" ובהשתתפות גדולי הפוסקים רבני מרכז ההוראה הגאון הגדול רבי נפתלי נוסבוים, הגאון הגדול רבי שמאי קהת הכהן גראס, הגאון רבי ישראל ברזובסקי, הגאון רבי אברהם שרגא שטיגליץ, הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין, הגאון רבי בן ציון הכהן קוק, הגאון רבי משה ברנדסדורפר, והגאון רבי משה וויינרעב. ובהשתתפות הנגיד הרבני מו"ה רבי יעקב וויינרעב שליט"א מייסד מרכז ההוראה. כאשר בפן המקצועי השתתפו רופאי קופ"ח כללית פרופ' חיים יפה וד"ר ר' מרדכי פאואל, גם הרב משה רוזנגרטן מנהל מגזר החרדי של כללית

חזרת מתנדב לביתו בשבת

שאלה: איש הצלה שיצא מביתו לצורך פיקוח נפש, האם מותר לו לחזור לביתו באופן מצטרף לגוי שנוסע ממילא.

הגר"י ברזובסקי:

מותר לו לחזור עם הגוי לביתו מכיון שאם לא יתירו לו לחזור לא ירצה להציל יותר בשבת כיון שיודע שלא יוכל לחזור,

והרי מבואר בשו"ע סי' שכ"ט ס"ט ש'התירו סופן משום תחילתו.

ד"ר יפה:

אותי לימדו שאם רופא נקרא לבית חולים, כשהוא לא תורן, אחרי שהוא גמר את העבודה מותר לו לחזור הביתה, רק בגלל הסיבה שבמידה ולא יתנו לו לחזור הביתה הוא לא יבוא.

הגר"צ הכהן קוק:

ומטעם זה התירו דווקא באיסור דרבנן לפי הרבה פוסקים, ולכן כאן מותר לו לחזור, כיון שכשמצטרף לנסיעה עם הגוי הוא עובר רק על איסור דרבנן.

הגר"ב ווקסלשטיין:

באופנים שיש את ההיתר של סופן משום תחילתו, מותר לו להזמין גוי במיוחד בשבילו, ואינו צריך להצטרף לגוי שנוסע ממילא.

הגרא"ש שטיגליץ:

האגרות משה² פוסק שהיכן שהתירו לחזור מטעם הנ"ל מותר לו לחזור אפילו אם הדבר כרוך באיסור דאורייתא, ולכן אם אינו יכול לחזור על ידי גוי מותר לו לחזור אפילו ברכבו, או ע"י ישראל אחר.

אמנם חשוב לציין מה שכתב בעל שבט הלוי³ שאפילו שהתירו גם באיסורים דאורייתא, מכל מקום אנשים העוסקים בקביעות בהצלת נפשות, כגון החברים בארגוני ההצלה, לא ינהגו כן בקביעות, כיון שיהפוך על ידי זה אצלם השבת לחול, אלא צריכים להכין לעצמם גוי שיחזיר אותם לביתם.

כ"ק אדמו"ר מסאווראן:

דברי האג"מ הם חידוש גדול לנהוג כן בדאורייתא וידועים דברי הגר"ז שתמה על כך ופסק להתיר בזה רק לגבי איסורים דרבנן.

הגר"ב וקסלשטיין:

מאחר שדבר זה במחלוקת האג"מ והגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך שחולק עליו וס"ל דאסור ממילא הרי לכה"פ זה ספיקא דאורייתא וקשה להקל בזה ע"כ צריך ליסע רק על ידי גוי ולא ע"י יהודי.

כ"ק אדמו"ר מסאווראן:

וכמש"כ הרא"ש פ"ד דסנהדרין סימן ו' על היכא שנחלקו שני גדולים בפסק הלכה וכמבואר בשו"ע חו"מ סימן כ"ה.

הגר"ב"צ הכהן קוק:

צריך לזכור שיש מקרים שבהם יתכן שיצטרכו אותו בעיר שלו, ובמקרים אלו ודאי שמותר לכו"ע גם באיסור דאורייתא.

חזרת רופא במשמרת לביתו בשבת

רופא שיש לו בשבת משמרת לילה בבית החולים, ויש חולה שחוזר לביתו במונית שמונהגת על ידי נהג גוי האם מותר לו להצטרף עמו לנסיעתו, יודגש, כי הוא לא מלווה אותו מבחינה רפואית, וכל מטרתו בנסיעה היא רק מטעמי נוחות, שברצונו לחזור לביתו.

הגר"ב"צ הכהן קוק:

יש פסק מהרב אלישיב שההיתר של 'התירו סופן משום תחילתו' הוא רק למתנדבים, כיון שאם לא יתירו להם לחזור בפעם זו, חוששים שבשבת אחרת יתשללו ולא ירצו לצאת ממקומם להציל, כיון שיודעים

שאינם יכולים לחזור עד מוצאי שבת,

אבל רופא שיש לו תורנות בבית החולים בשבת בלילה, אין לו היתר לחזור בבוקר מטעם התירו סופן משום תחילתו, מכיון שרופא בודאי יבא בשבת הבאה למשמרת כיון שחייב להגיע מתוקף תפקידו.

הגר"י ברזובסקי:

צריך לבדוק האם רופא שלא יתירו לו לחזור, יסכים להגיע למשמרת שבת כיון שבית החולים דורש זאת ממנו, או שיעדיף לוותר על עבודתו, ואם הרופא לא יסכים לבוא ע"מ שלא יחזור יש להתיר לו לחזור.

1. כן כתב המג"א סימן תצ"ז ס"ק י"ח ועין בשו"ת מנחת שלמה סימן ח' שהאריך בבירור גדי היתר, ולמסקנא הכריע שאפשר להקל רק באיסורים דרבנן.
2. ח"ד סי' פ' ובח"ה סי' כה כתב שההיתר הוא דווקא אם אינו יכול לחזור ע"י גוי.
3. ח"ו סי' ס' כ"ו.

ד"ר ר' מרדכי פאואל:

הוא כנראה יבוא כיון שמקבלים שם הרבה כסף ואינו רוצה לאבד את פרנסתו.

הגר"צ הכהן קוק:

אכן, בודאי שהוא יבא, שהרי בית החולים מחייב אותו לעבוד במשמרת שבת וזו היא פרנסתו, ולכן וודאי שלא יוותר עליה וממילא אין כאן מקום להתיר.

פרופ' יפה:

אני לא חושב שאם הוא לא יוכל לחזור יסכים לעבוד בשבת, ואף אם משום כך יאבד חלק ממשכורתו.

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

שמעתי מהרב אלישיב שביום טוב אפשר להקל יותר בדיון 'התירו טופן' בנסיעה ברכב, כיון שהרי כל איסור הנסיעה ברכב בשבת היא מטעם איסור הבערה, ובהבערה ביום טוב קי"ל שמתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה שלא לצורך, ולכן מטעם הבערה היינו צריכים מעיקר הדין להתיר נסיעה ברכב ביום טוב⁴, ואיסור נסיעה ברכב ביום טוב הוא רק מטעם הולדה {שמוליד אש חדשה}⁵; ולכן במקרה שלנו שהוא מצטרף לאדם שנוסע ממילא אף שמגביר בכך את הבערה מותר, כיון שהותר ביום טוב, ולאסור מטעם נולד גם כן לא שייך כיון שהאש כבר קימת ממילא.

הגרא"ש שטייגליץ:

קולא זו תסיע לנו כצירוף באופנים שבשבת לא הינו מקילים לו לחזור מטעם 'התירו טופן', כגון במקרה שאין לו צורך כל כך לחזור וכדו'. וע"י סברא זו נקל יותר ביום טוב, כיון שהוא ביום טוב שכל האיסור הוא רק משום מוליד, כלל לא צריך להתיר מטעם 'התירו טופן משום תחילתן', שהרי באיסור הולדה אינו עושה כלום כיון שהאש כבר קימת ממילא, ולכן אף בלי ההיתר דהתירו טופן זה יהיה מותר לו לנסוע כיון שאינו עושה כלום.

כ"ק אדמו"ר מסאוורא:

אבל בשבת שהאיסור הוא מטעם הבערה אסור, שהרי כל אדם שמתווסף הרי זה מגביר את הבעירה והרי זה ריבוי בשיעורים, ואסור.

הגר"צ הכהן קוק:

האם אכן נוקטים להלכה כשיטת הראשונים⁶ שריבוי בשיעורים אסור בגוי?

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

בודאי⁷.

הגר"צ הכהן קוק:

אפילו בשבת שהאיסור הוא משום הבערה, כותב הגר"ש"ק בשמירת שבת, שיש לחלק בין אמבולנס לרכב פרטי, שבאמבולנס אין תוספת הבערה באדם אחד נוסף, כיון שהוא מנוע גדול ואין לתוספת אדם אחד השפעה על פעולת המנוע וזה לא מעלה ולא מוריד ולכן נוכל להקל שם יותר, אבל ברכב פרטי יש תוספת בעירה גם אם נוסף רק אדם אחד.

ד"ר ר' מרדכי פאואל:

הלכה למעשה, האם מותר לרופא לחזור יחד עם החולה וכן האם מותר רק ע"י גוי או גם ע"י יהודי?

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

אם צריך את הרופא בעירו מותר לו ליסע אפילו עם יהודי, אם אין שם גוי שיכול להסיע אותו, אבל אם יש שם גוי ודאי שעדיף שיחזור על ידי גוי. וכאשר לא צריך את הרופא בעירו מותר לו לחזור רק ע"י נכרי משום שהתירו טופן משום תחילתן.

להלכה למעשה:

רופא או מתנדב שנסע לביה"ח וצריכים אותו בעירו לצרכי פקוח נפש מותרים לחזור ע"י יהודי אם אין שם גוי שיסיע אותם חזרה. אבל אם יש גוי, אסורים לנסוע בעצמם ויש להם לנסוע רק ע"י הגוי.

מתנדב קבוע בארגוני הצלה שיש לו בכל שבת קריאות לצורך הצלת נפשות, וצריכים אותו בעירו אין לו לנהוג בקביעות לחזור בעצמו, אלא צריך להכין לעצמו גוי שיהיה מוזמן להחזירו. אך בשעת הדחק, מותר לו לחזור משום שמשמש שם ככונן,

רופא או מתנדב שנסע לביה"ח ואין צריכים אותו בעירו אסור לו לחזור ע"י יהודי, ומותר ליסע רק ע"י נכרי משום שהתירו טופן משום תחילתן.

חזרת חולה לביתו בשבת

שאלה: חולה שבאמצע שבת משחררים אותו מבית החולים ואומרים לו שהוא יכול לחזור לביתו, האם הוא יכול לנסוע הביתה ע"י גוי כיון שאינו רוצה להשאיר בבית החולים מחשש להידבקות בזיהומים שמצויים שם לרוב.

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

יש פסק מרבנים בלונדון שכיון שבית חולים הוא מקום מזהם ומצויים בו חיידקים רבים, יש חשש שידבק במחלות וזה מאוד שכח, ולכן יש להתיר לו לחזור על ידי גוי.

הגר"מ וויינרעב:

באדם שנסע לבית חולים בשבת ולאחר בדיקת הרופאים אמרו לו שיכול לחזור לביתו ואין לו צורך להישאר בבית החולים, אך אינו יכול ללכת ברגל עד לביתו וכאשר אין שם גוי שיכול להחזירו לביתו, כאשר מדובר אדם מבוגר שיש חשש של סכנת נפשות לכאורה מותר גם ליהודי להסיעו לביתו.

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

אם יש לו מקום לישון ולנוח במקום צדדי בבית החולים אסור לו לחזור על ידי יהודי.

הגר"מ וויינרעב:

אבל באופן שאין לו חדר מיוחד.

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

באופן זה, אם זה לקראת צאת השבת אסור, כיון שבזמן מועט אין סכנה, אבל אם זה בתחילת השבת או בשבת בבוקר, הדבר תלוי שאם הוא אדם חלוש ואין לו איפה לנוח, מותר לו לחזור אפילו על ידי ישראל כיון שבחדרי המיון יש חשש ממשי לזיהום, והמצב נורא ואיום כידוע.

הגר"י ברזובסקי:

לכאורה הדבר תלוי במצב החולים במיון ובמצב האדם המבוגר, ולכן אם אפשר לשאול את הרופא אם זה מסוכן לאדם זה להישאר במיון או לא ודאי שעדיף לשאול ונעשה לפי מה שאומר הרופא. ואם אין אפשרות לשאול או שאינו יודע בוודאי שגם נתיר לו לנסוע משם ספק פקו"נ, אבל לכתחילה עדיף לשאול את הרופא.

ד"ר יפה:

כ-4,000 איש נפטרים בארץ בשנה מחיידקים וזיהומים שנדבקו בהם בבתי חולים, הצוות אמנם הם אנשים

להלכה למעשה:

אדם ששוחרר במהלך השבת מבית החולים ורוצה לחזור לביתו ברכב מחשש שידבק ממחלות חיידקים וזיהומים המצויים בבית החולים ואין לו מקום צדדי שיכול לשהות שם, מותר לו לחזור ברכב ע"י נכרי.

אדם מבוגר או אדם שאינו בקו הבריאות ששוחרר במהלך השבת מבית חולים, ורוצה לחזור לביתו ברכב, אם יש לו מקום צדדי בבית החולים שיכול לשהות שם אסור לו לנסוע לביתו.

אדם מבוגר שאין לו מקום צדדי לשהות בחדר המיון עם חולים רבים ויש סכנה ממשית שידבק במחלות שונות. אם הוא כבר סמוך למוצאי שבת אסור לו לחזור כיון שבזמן מועט לא חוששים שידבק. אבל אם שוחרר בליל שבת או בבוקר יום השבת מותר לו לחזור ברכב אפילו ע"י ישראל.

בריאם, ואלה שנדבקים הם בדרך כלל האנשים שמאושפזים בבתי חולים, כמו חולי סכרת, חולי לב, או אנשים עם בעיות ריאות, שהמערכת החיסונית שלהם פגיעה,

ד"ר מרדכי פאואל:

הצוות הרפואי עצמו מחוסן לפיפטיס, צהבת, וכל המחלות המדבקות מסוג זה שהם חיידקים אלימים.

ד"ר יפה:

בביה"ח מדובר על חיידקים עמידים, זו בעיה רצינית מאוד.

ד"ר מרדכי פאואל:

בוודאי שיש לחלק בין אדם צעיר שבאופן כללי הוא בריא וכעת יש לו בעיה מסוימת שבנגלה הגיע לבית החולים שלא יקרה לו כלום אם הוא יישאר עוד יום יומים בבית חולים, לבין אדם מבוגר או אדם שחולה במחלת ריאות, שלגביהם הסיכון גבוה יותר.

הגר"ב ווקסלשטיין:

אם כן אז מותר לו לחזור אפילו עם יהודי.

הגר"ש"ק הכהן גרוס:

למעשה אפשר להקל בזה, בפרט אם יצטרך לשהות בחדר מיון, שבמיון יש שם אנשים עם כל סוגי המחלות, והסיכון הוא גבוה.

6. נחלקו הראשונים האם ריבוי בשיעורים מותר על ידי גוי דהיינו שאם מבשל גוי בשבת לחולה אסור לו להרבות בשביל הבריא, שיטת הרשב"א בחולין (ט"ו); וכו"כ הר"ן בביצה (ט: מדפי הר"ף) היא שמותר וכל האיסור של ריבוי בשיעורים הוא רק בישראל שמבשל לצורך החולה, אבל שיטת התוס' בגיטין (ח: ד"ה אע"ג) ועוד ראשונים היא שגם בנכרי אסור ריבוי בשיעורים.
7. כן פסק הבית יוסף (שי"ח ס"ב).

4. א"ח סימן תק"ב ועיין שם בט"ז שהביא דברי הרמב"ם בהלכות יו"ט (פ"ד ה"ב) שמעיקר הדין מותר להבעיר גם אש חדשה ביום טוב אפילו שמוליד, והכמים החמירו בדבר כיון שאפשר להכין אש מערב יו"ט ויש בו משום הכנה.

5. כיון שכל איסור הבערה הוא רק מדרבנן הקילו בו בגרמא שו"ת אחיעזר. (ח"ג סי' ס')

פסקי הוראה

מענה על שאלות אשר באו אל פתחי הרבנים ונימוקם עמם מהיכן נידונו

הגאון רבי שלמה קאהן שליט"א

ברכת לחמניות מזונות בזמנינו

שאלה:

מהי הברכה על לחמניות מזונות שאוכלים אותם לפת שחרית וכדומה.

צדדי השאלה:

האם ברכתם מזונות מחמת שמעורבים במי פירות או שברכתם המוציאה מאחר שאוכלים אותם לשובע והוי כסעודה.

תשובה:

היות וכחיום אין הדרך שקובעים סעודה ע"ז, קשה לברך עליו המוציא, דהוה חשש ברכה לבטלה, מזה גם דלרוב הפוסקים יוצאים בברכת מעין שלש גם מדאורייתא, וכבר הורה הט"ז דכל מקום שיש ספק יברך רק מעין שלש, לכך בוודאי עדיף לברך מזונות ומעין שלוש, מלברך המוציא.

הנימוק:

א: אי טעימת בוקר נקרא קביעת סעודה

הנה יש לעיין מה לברך על לחמניות מזונות כיום, כי לפי הנתונים ששמעתי מהמשגיח של העדה החרדית, במאפייה של אנג'ל, שבה אופים 67% של כל הלחם של ארץ ישראל, הלחמנייה מזונות תופס פחות מאחוז אחד של כלל הלחם והחלות, ופחות מעשר אחוז של כלל הלחמניות, וא"כ מתברר שמשמשים בלחמנייה מזונות רק במקרים מיוחדים, בעיקר בחניות כמו "קופיקס" המספקים קפה ועוגה לאלו שנוסעים בדרך, באטובוס, וכדו' וטרם הספיקו לטעום משהוא, א"כ זה טעימת שחרית שלהם.

מבואר בפוסקים ובמ"ב שארוחת בוקר מיסודו סעודת ארעי להשקט רעבונו עד סעודת צהריים הקבועה, כמבואר בגמ' שבת י. "וה"מ דלא טעים מידי בצפרא", וסעודת בוקר העיקרית הוא רק בשעה חמישית לכל אדם, או שעה שישית לת"ח, - וכמבואר ביעב"ץ בסידורו "אחר סיום תפלת השחר טוב לטעום מעט מאכל ומשקה להחזיק הגוף לעבודת בוראו, ואסמכוהו אקרא ועבדתם את ה' אלקיכם [זו תפילה] וברך את לחמין ואת מימין [זו פת שחרית וקיתון של מים]... וכמה שיעור טעימת שחרית כביצה כדמוכח בפ' הישן. ע"כ, הרי דס"ל דפת שחרית הוא טעימה בעלמא של כביצה.. ואכן שיעור משקל הקמח של הלחמנייה הוא בערך כביצה, וכמבואר בתשו' התעוררות תשובה סי' פ': "ולפ"ז רוב עולם שאוכלים בבוקר בשחרית פת הבאה בכיסנין ועיקר כוונתם הוא שלא יהיה ליבם ריקן ואין כוונתם לאכול לחם

לשובע כמו בצהריים או בערבית, לא נקרא קביעות", וכבר מבואר במשנה ברורה סי' תרל"ט סקט"ז בשם המאמר מרדכי "שמי שאכל פת הבאה בכיסנין בשחרית בתוך הקאפי"א וכיוצא כמו שאנו נוהגים בכל ימות השנה אף על פי שאינו מברך המוציא, כיון שאינו אוכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו", - גם במשך היום קונים אותו למטרה דומה, להשקט רעבונו עד סעודה הקבועה הבאה, - ועיין לשון הר"י [בברכות מב.] ורא"ש [ברכות פ"ו סי' ל] שקראו כל אכילת עראי "כיסנין" ומביאו בקו"א קס"ח אות ב' - א"כ הוא רחוק מאוד מלחם שהב"י בסי קס"ח מגדיר "לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד" - או כלשון השו"ע"ר בס"ח קס"ח ש"דרך רוב בני אדם לקבוע סעודתם עליהם" - שאז מברכים המוציא.

ומה שנתנים הלחמנייה בבר מצות, או בתנאים, או אפילו במטוס, אינו נחשב לקביעות כי א: בד"כ אוכלים קודם המנה החמה, גם בבר מצוה וגם במטוס, ואולי גם שתי מנות בבר מצוה, ואינו בטוח שיאכל הלחמנייה, ורק אם עדיין נשאר רעב, יטעום גם את לחמנייה, וקשה לומר דקבע כל סעודתו על הלחמנייה, כשאוכלו רק בסוף מספק, דומה למש"כ המג"א סימן קעז ס"ק א "אלא דוקא קבוע סעודתו על הפת אמר' דכל המאכלים מחמת הפת הן באים אבל כשאין חפץ לאכול פת אינו פוטר וכ"ש אם אוכל פחות מכזית כנ"ל ב: רוב אנשים לא אוכלים שיעור של קביעת סעודה מהלחמנייה לבד, ואפ"ל אלו המיעוט שמרבים לאכול שתי לחמניות ויותר, מ"מ הגיע בזה רק לשיעור הקטן המוזכר במ"ב סקס"ח

סקכ"ד שהוא רק לחומרא ולא לדינא, כמבואר שם במ"ב דרוב האחרונים נקטו לדינא בשיעור הגדול, ולא חששו אפ"ל לתחלה לשיעור הקטן, ה"ה המג"א, [עיין שעה"צ סקי"ט], השו"ע"ר, גן המלך אות ל"ז [מבעל שו"ת גינת וורדים], החי"א, והגר"א מובא בחיי אדם, החת"ס מובא בשם חבר בן חיים ובשבה"ל ח"ז, עה"ש סי' קס"ח, והמ"ב בסקכ"ד [מעיקר הדין], - הלא המה הפוסקים אשר כלל ישראל נשען עליהם - ס"ל מעיקר הדין דלא חששו לשיעור סעודת עניים של עירובין, דהוא ד' ביצים, רק שיעור "הרבה יותר גדול", [לשון בעל שבה"ל] ובברכי, בשו"ע"ר, ובערוה"ש מדדו שיעור הסעודה ליום כשיעור חלה, כמבואר בהדיא בגמ' עירובין דזה שיעור סעודה הוא אדם בריא ליום, ונמצא דסעודת בוקר וערב הוא חצי שיעור חלה ה"ל, דהיינו 1244 גר. [נפח מים]. והגם דהשו"ע"ר מחמיר לתחלה משש ביצים [342 גר.] בסדר ברה"ט, והמ"ב מחמיר לתחלה משיעור ד' ביצים - [228 גר.] אבל לדינא השיעור הרבה יותר. ג: בשיעור הקטן אין לצרף שאר המאכלים כמבואר בשו"ע"ר סי' קס"ח ס"ח ובשעה"צ סקי"ט: ד ועוד דשאר המאכלים אינו משתמש בהם ללפת בהם הפת, דבאוכלו בנפרד אין מצטרף לקביעות סעודה, וכמבואר באחרונים [בדה"ח [קו"א דיני במ"מ ס"ג], שש"כ [פנ"ד הע' קל"ב] בשם הגרש"ז, בשו"ת להורות נתן [ח"ז ח-ט"ז] וכן נקט בפתחי חושן [אות ט' בכת"י] מהגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל כלפי אוכל במטוס⁴. ה: מבואר לשון הצ"ח בברכות מח. 5: בפמ"ג סימן קפד סק"ח, בבית"ל סימן קפד סעיף ו ד"ה בכזית, ובחזו"א סי' ל"ד סק"ד: מיהו משמע בבגמ' ברכות ל"ח

1. דרך החיים קו"א סי': ..אלא ודאי דאין משערין שיעור שביעה רק בפת כסנין ובדברים המלפנין עמו לבד ולא כשאר דברים שאוכלין אותן בפני עצמן;
2. שש"כ סי' נ"ד הערה קל"ב: ושמעתי מהגרש"ז אויערבך שליט"א דאפשר שגם המ"ב נתכוון רק כאשר הבשר והדגים נאכלים יחד עם המזונות [עיין בסידור דה"ח דיני בורא מיני מזונות טע' ג דכתוב שם כן להדיא י י] ולא שאוכלים בתחילה רק מעט מהפת ויתר המאכלים אוכלים אח"כ כנפרד כמו שנהוגים בחתונות לעשות עבור נשים, דבהה"ב הם פטורות מנט"ל וברהמ"ז עכ"ל
3. שו"ת להורות נתן ח"ז: ומתוך כך נלע"ד לומר דמה שכתב המג"א שאם אוכל עם הלחם דברים אחרים כגון בשר וע"ז היא שבע הו"ל שפיר בגדר קביעות ומברך המוציא, היינו כשהוא אוכל את הבשר או המאכלים האחרים כדי ללפת את הפת דכיון דהפת עיקר והמאכלים אחרים נטפלים אליו ולכן מצטרפין להו לקביעות של הפת - ולפי דרכנו יוצא, דהני לחמניות מתוקות שנותנים בסעודת נישואין וכיו"ב, אף על גב שקובעים עליהם סעודה ואוכלין גם שאר מאכלים המושביעים, מכל מקום כיון דאין קובעין סעודה על הלחמניות מצד עצמן, וגם אין שאר המאכלים כבשר ודגים נעשים טפלים ללפת

4. לשון הצ"ח: זהו ודאי שעל שלחן מלכים כשלחנו של ינאי על אל הלחם לבדו ויהי רחוק רהו אוכלים למענדנים כל מיני אוכלים כדי המלך כדי שבעם אבל לא לשגחיו ממה הוא השובע שלהם ויש מהם שגם לחם

א' מ"ב א' דאין מברך ג' ברכות על פ"כ אלא כשקבע עלי, והדעת נוטה כמש"כ הפמ"ג המובא במ"ב שם, דאינו חייב בבה"מ, עד שיאכל שיעור שביעה, או שיעור שביעתו, בסעודה אחת, **שהפת יהי בה העיקר, ועיין תשובות והנהגות כרך ב סימן קכה:** דגם דעת הגר"א כן.

ב: שיעור שביעה

וגם אין כאן שיעור שביעה מהפת לבד, דשיעור שביעה הוא בדומה לשיעור קביעת סעודה, כמבואר במג"א בס' קס"ח סק"ג ובמה"ש שם, שהוא סעודת בוקר או ערב, כמבואר בב"י בשם שבולי לקט, דהיינו שישבע ממנו מהבוקר עד הערב, וכן מבואר בשו"ע ר"ס סדר ברכת הנהנין פ"ב סעי' ד', וכן מהמ"ב בס' קפ"ד סק"ב ובשעה"צ סק"ב בשם רבותיו של רש"י:

ג: אי גם פה"כ מסוג נילוש בעא לקינוח ותענוג דוקא

יש הכותבים, שכל פה"כ שמברכין מזונות דוקא כשהוא לקינוח ותענוג, משא"כ לשובע ולמזון, תמיד בכל שיעור יהיה לו דין של פת המברכים עליו המוציא, אולם מהגמרא בברכות מב.: רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך אמר ליה רב נחמן עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך ופירש"י **אלו לרעבון נאכלו** - אלמא גם אם נאכלו לרעבון תלוי בשיעור קביעת סעודה, ולהרמ"ם מירי הגמ' בנילוש, ונאכל לרעבון ותלוי בשיעור קביעת סעודה וכן שם "רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה ב"ח אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין, כי אתא שמעיהו דקא מברכי המוציא, אמר לה מאי ציצית דקא שמענא דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו, אמרי ליה אין דתניא רבי מונא .. אמר להו אין הלכה כרבי מונא אתמר, אמרי ליה והא מו הוא דאמר מברכין עליה המוציא שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא", - הרי דפה"כ שדרכו לאוכלו בחתונה, ולבטח בא לשובע ולמזון, מ"מ מחלק שם בין אכל שיעור קביעות סעודה או לא, ונפקס כן להלכה בס' קס"ח סעי' ז-ז ח. וכן מבואר מדברי המג"א בס' קס"ח סק"ג דמצרף "בשר ושאר דברים" לשיעור קביעות סעודה של פה"כ, והרי בשר אוכלים למזון ושובע, א"כ הפה"כ הבאה אתו ג"כ למזון ולשובע, ואפ"ה בלא שיעור קביעות סעודה ברכתו מזונות. וכן מדברי המג"א ס' קס"ח סק"ב דפה"כ שבאה לקינוח צריך לברך לפניו תוך הסעודה, ו"למזון ולתבשול" אין צריך ברכה לפניו, מבואר דאכתי דין פה"כ עליו הגם דבאה למזון ולתבשול.

ואמנם מוזכר התנאי של "לקינוח ותענוג" בדברי רשב"א, ורבינו יונה, היינו לשיטתם שלומדים שפה"כ הוא בצק רגיל של קמח ומים, אלא שממלאים אותם בכיסים דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין, ועי"ז נעקר ברכת המוציא מהבצק, וע"כ הצריכו לומר שבא למתיקות ולעידון, וכן מש"כ הרי"ז כלפי פשיטא שממולא בבשר דסעי' י"ז, היינו נמי כיון דהבצק הוא לחם ממש, צריך מילוי של פירות, ולא בשר ודגים לעקר ברכתו למזונות, וכן פרה שהביא השו"ע ר"ב בסידורו [פרק ב' סו"ס ז'] בענין העיסה שעושים בפורים שממלאין אותו בשומשמן שאין עיקר עשייתו לעדון ותענוג אלא למזון ולהשביע, היינו

משום שעיסתו עיסת המוציא, בעיניו "עידון ותענוג" להפקיע ברכת המוציא מהבצק.

אבל לשיטת הרמב"ם דפה"כ הוא "נילוש ברוב מי פירות", עצם הלישה עם מי פירות, במקום מים, מבטל התוריתא דנהמא, כמבואר כן במג"א ס' קס"ח סקמ"ד, וכיון דכבר נתבטל תוריתא דנהמא, איך יחזור ברכת המוציא, גם אם אוכלו למזון ולשובע [באופן ארעי ובלא קביעות] ובודאי ברכתו מזונות, וכן חביצ"א בסעי' י', טרוקנין בסעי' ט"ו, נהמא דהנדקא בסעי' ט"ז, ועוד, דגם אוכלו למזון ולשובע [באופן ארעי ובלא קביעות] ובכ"ז ברכתו מזונות. ועוד הרי כשנילוש בשמן או חלב או אפי' בביצים לרוב פוסקים, המבואר בסעי' ז', אכתי אינו נעשה לקינוח ותענוג, ובע"כ כנ"ל, דעצם לישה עם שמן או חלב מבטל ממנו תוריתא דנהמא.

וכן מבואר בשו"ע ר"ד, דמין פה"כ של נילוש כותב בס' קס"ח סק"א: " ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או בשמן או במי ביצים או במי פירות ויין או בשאר משקין חוץ ממים ואפילו עירב בה מעט מים אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג' ואף על פי שכל המשקין אין מוציאין העיסה שנילושה בהם מתורת לחם לענין חלה **מכל מקום אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת נילושה במים** לפיכך אין בה **חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון** אלא א"כ אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו " הרי התנה הכל בשיעור קביעת סעודה, [שיעורו הבאנו לעיל בפרק הקודם] ואין זכר שצריך לאוכלו לקינוח ותענוג - **לעומת זה** בסעי' י' בסוג פה"כ שהבצק הוא קמח ומים, ונתמלא בדבש ואגוזים ושקדים, שם מחייב השו"ע ר"ד דאכילתו "שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא לפת בהם את הפת **ולא למזון ולשובע אלא אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג**", וכן בסעי' י"ב בכוסות, היות מדובר בעיסה שנילושה במים לבד, מתנה השו"ע ר"ד "וכוססין אותו לתיאבון ולא כדי להשביע", - כיון דבעצם העיסה הוא עיסה רגילה, ולכן בעא תנאים של תאבון לפטרו מברכה מ"ז, וכבר חילוק זה מבואר בשו"ת להורות נתן ח"ז ס"ט.

ובזה מובן דעת המהרש"ם בדעת תורה ס' קס"ח דברוב מי פירות לא צריך להרגיש המי פירות, ושכתב עליו **בשבט הלוי בח"ח ס' ל"ב**, "ז"ל: "מיהו מש"כ הגאון מהרש"ם דברוב לא בעינן הכרת טעם מילתא בטעמא היא, דהא בב"י כ' סבת הבדל בין ברכת המוציא לברכת בורא מיני מזונות, לא משום דנקרא לחם או לא, אלא שתולה בלחם שדרך לקבוע עליו סעודה, ופשוט דאם יש רוב מי פירות הוא **כבר בגדר לחם שאין קובעין עליו**, .. דכיון דלפי המג"א סקמ"ד עצם הלישה עם מי פירות מבטלין תורת הלחם, אין צריך להרגישו. [ויתכן דאם מרגישים חזק המי פירות, לדברי המג"א יודו גם התוס', הרי", והרשב"א דדין פה"כ יש לו, דמה לי אם מרגישים המתקנות ע"י מילוי או ע"י שנילוש עם הרבה מי פירות. ומישב לפ"ז קושיית הדג"מ והבאן העוזר על המג"א סקמ"ד על הרא"י מתוס', דהתוס' לשיטתו דפה"כ הוא מילוי ולא נילוש, דס"ל להמג"א דבכה"ג דנרגש גם התוס' מודה, דלמה נחלק בין נרגש ע"י מילוי או ע"י נילוש, ודו"ק.]

דוק ותמצא בכל גדולי האחרונים, ה"ה בה"ח בס' קס"ח ד"ה עוד כתב הב"י, השלה"ק בשער האותיות

כלל ב' אות ב', הלבוש סימן קס"ח ס"ו, וכן מהפמ"ג בס' קס"ח במשב"ז אות ו, ופתיחות שער התערובות, וכן בראש יוסף מסכת ברכות דף מב.: האבן העוזר סימן קסח בדינים העולים מסימן זה, החי"א חלק א כלל ג' סעיף ג', הנתיבות בהגדת מעשה ניסים, הערוך השלחן בס' קס"ח ס"ג כ"ד, המהרש"ם בדעת תורה ס' קס"ח, סק"ז, המהרש"ק בספר החיים בספרו ספר החיים קסח-ה, שו"ת מנ"ה, הגרש"ז, ומו"ר בשב"ל [בח"ח ס' ל"ב חלק ט סימן מד] דנקטו רק הדין של רוב מי פירות ולא העתיקו הצורך של קינוח ותענוג, כי רוב מי פירות הוא מציאות אחרת של פת, ומבטל תוריתא דנהמא.

ד: דעת תורה מגדולי הדור דחשבו בעיקר לקבוע סעודה ע"ז

ברור שכל מה שהרעישו חכמי הדור [עיין ערוה"ש ס' קס"ח סעי' י"ח, שבה"ל ח"ח ס' ל"ב וחלק י"א ס' מ"ז, וקול קורא המודפס בספר וזאת הברכה ועוד ועוד] על אכילת לחם מזונות, היינו כשאוכלים את המזונות במקום ובשיעור של לחם, **בסעודות גדולות וקבועות**, - שרוצים לפטור עצמם מברכת נט"י וברכה מ"ז, **ולא על זה הנידון**, ואכן כמדומני יהיום שהעולם ירא ה' נזהר מאד בזה, ונער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי חתונה או ברית או סעודה קבוע של שבת או אפילו של חול שיתנו לחם מזונות, ובודאי אין לחמניות מזונות בכלל אצל החופשים ר"ל והגויים, כי שם כל הסנדויצ'ים הם מעיסה של פת, וזה עצמו ראה דאין הדרך של פת עם מי פירות, דהיינו ללא מתקנות כלל ועיקר.

והנה המעיין בשו"ת שבט הלוי ח"א ס' מ"ז נוכח דעיקר החשש דקובעים עליו סעודה גמורה - אבל אינו מזכיר כלל החשש דאוכלו שלא לקינוח ותענוג - דז"ל "דלפי מצב הדברים שאוכלים אותו כתחליף ללחם ממש ובקביעות סעודה גמורה כפת לחם" "הרי הראב"ד כותב דאם קבע סעודה עליו חייב בברכת המוציא" - הרי דמדובר בקבע סעודה ממש - "דמי שמשמש בלחם זה קובע עליו עם סעודה גמורה, שוב לא בטלה דעתו" - גם הקול קורא של רבני אמריקה ג"כ מתייחסים ל"חתונה, מלוה מלכה, או מטוסים" כפי שצינו גדולי אמריקה בהקול קורא "שרוב בני אדם קובעים סעודה על לחמניות אלו" - "מכיון שיש להם שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו סעודה" "כגון חתונה, מלוה מלכה, או במטוסים, כאשר כולם בודאי קובעים עליו סעודה" גם הגריש"א כותב "שרגילין לאוכלן למזון ולשובע" או מו"ר זצ"ל "ובקביעות סעודה גמורה כפת לחם " או כפי שציין הגר"ן קרליץ שליט"א "לפי מצב הדברים שמשמשין בזה בסעודה כתחליף ללחם " = הרי המצב היום שונה לחלוטין, שאין אוכלין אותו רק לאכילת ארעי, ולא בקביעות סעודה, א"כ ודאי א"א לברך עליו המוציא, ובאוכל פחות מד' ביצים [228 גר. נפח מים] אין גם מקום להחמיר להמ"ב, ולהשו"ע ר"ד עד שש ביצים [342 גר.] אין מקום להחמיר, כשלא שבע, (מלבד אם נחשוש להסכרה דאינו לקינוח ולתענוג.) ושמעתי מהגאון הגדול רבי מיכל זילבר שליט"א שבידושים היה המנהג לאפות לחמניות עם רוב מי פירות ולברך עליו מזונות, הגם שלא היה טעם המי פירות מינר כ"כ.

1. לברך עליו בורא מיני מזונות, על סמך מש"כ המהרש"ק בס' החיים (ס' קס"ח סעי' ז') והמהרש"ם בדעת"ש (שם), דבכה"ג ברכתו במ"מ.
2. וכן מביא בספר ותן ברכה [ח"ב תשובה ב'] בשם הגרש"א שלחם שנילוש ברוב מי פירות כיון דמסתמא מורגש בהם טעם המי פירות מברך עליו במ"מ וכן מנהג ירושלים ע"כ - וכן אמר לי הגאון רבי צבי שרייבר שליט"א גאב"ד ורב דחסידי בויאר דברושלים היה המנהג תמיד לברך מזונות על מה שנילוש ברוב מי פירות.
3. בשו"ת מנחת יצחק חלק ט סימן יז: והנה אף שאין טעם תערובת המי פירות ניכר בעיסה, וטעם הלחם כמעט שוה ללחם רגיל, סמכו

לאור מצב כהיום דלא קובעים סעודה ע"ז, וסה"כ השתמשותו פחות מאחוז של לחם וחלות, קשה לברך עליו המוציא, דמבואר בא"ר [סי' קס"ח סק"כ] ובעולת תמיד [סק"ח] שמי

שמברך המוציא במקום שצריך לברך מזונות לא יצא והוה ברכה לבטלה, מה גם דלהב"י בס"י קס"ח⁸, המג"א בס"י קצ"א סק"א⁹, ט"ז סי' קס"ח סק"י¹⁰ השוע"ר¹¹ דגמ"מ¹² וברעק"א¹³ דבעצם יוצאים ברכה מעין שלש גם מדאורייתא, וכבר הורה הט"ז דכל מקום שיש ספק יברך

רק מעין שלש "ויש על זה גם שם חומרא שלא לומר בחנם המוציא ושלש ברכות", א"כ ודאי עדיף לברך מזונות ומעין שלוש, מלברך המוציא. כל זה כתבתי לעורר לרבנים לעיין בזה ולא להלכה.

המזון ועל הארץ ועל המקדש ודי בברכה אחת לכולם אלא שחכמים תקנו לברך על כל אחד בפני עצמו ולא תקנו אלא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו אבל מיני לחמים שאין רגילים לקבוע עליהם אפילו הוא אכל ושבע מהם שנתחייב לברך אחריהם מן התורה דיו בברכה אחת מעין ג' של תורה

12. **דגול מרבנה אורח חיים סימן קסח** סעיף יג: (מג"א ס"ק לד) ומכל מקום נראה לי שאם שבע ממנו הוי ספק דאורייתא. דבריו צ"ע, שהרי הוא עצמו כתב בסימן קצ"א ס"ק א' שאין מנין הברכות דאורייתא, וא"כ גם בברכה אחת מעין שלש שוב יוצא דבר תורה: - **דגול מרבנה אורח חיים סימן קצד** סעיף ג: (מג"א ס"ק ג) ומוכח מכאן דמנין שלש ברכות מדאורייתא כו'. אין כאן הוכחה דשלש ברכות ממש הם דאורייתא, ודי אם נימא דמעין שלש הוא דאורייתא. ולכן נראה לענין דהגיה **במג"א ונצ"ל**, דענין שלש ברכות מדאורייתא. ובה נסתלק כל השגות של אבן העזר, שהקשה מפועלים [ברכות טז, א]. וגם בזה מיושב שלא חישב ברכת המזון בפרק הקומץ [מנחות כו, א] בין שאר דברים שמעכבים זה את זה.

13. **רבי עקיבא איגור אורח חיים סימן קסח**: באבן העזר בד"ה נתברר מזה עוד. בסוף הדבור לכן מברך אחריו ג' ברכות והמוציא וזה ברור. עדיין אינו מספיק דאם נחליט דלחם גמור כיון שהוא שבע ממנו חייב בבהמ"ז מה"ת. א"כ אף בפת הבב"כ אמאי אינו מברך כה"ג בהמ"ז. הא הוא לחם גמור למצה ולחלה אע"כ צ"ל או דגם בלחם גמור מה שחייבה תורה ואכלת ושבעת היינו מה שאחרים רגילים לשבוע. או דצ"ל מה"ת יוצאים בברכה מעין ג' דאין מנין ברכות דאורייתא. ע' בב"י סי' י ובמג"א שם א"כ בספק פת הבאה בכיסנין הוי רק ספק דרבנן ועיין:

8. **בית יוסף אורח חיים סימן קסח**: ולענין הלכה כיון **דספיקא במידי דרבנן** הוא נקטינן כדברי כולם להקל ובין כיסים שממלאים אותם בדבש ושקדים כגון הנקראים רושקיליא"ש דיאלחש"ו ובין עיסה שעירבו בה מי פירות או מיני תבלין בין הנקראים בישקוג"ש כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם ואינו מברך עליהם המוציא ושלש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו:

9. **מגן אברהם סימן קצא ס"ק א**: כתבו התוס' אף על גב דמדאורייתא הם מ"מ"ש יח כיד חכמים לעקור דבר מן התורה מפני טרדת ב"ה, והרב"י כתב דאין מנין הברכות מן התורה וכ"כ שזה דעת הרמב"ם אבל ש"פ סוברים דמנין ג' ברכות מן התורה ועמ"ש סס"י קצ"ד ול"ג שרש"י תירץ קוש"י או שכת' וז"ל שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות כלומר דמאי דדרשינן מקרא שיברך על שלשתן אינו ר"ל שיחתום על כל אחד בברכה **אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן בברכה א' או דרבנן תקנו לחתום על כל אחד** ובפועלים משום טבול מלאכה תקנו הון בפ"ע וברכת הארץ ובנין ירושלים בברכה א' כיון שדומות הם ועב"ח, וכ"מ בגמרא דף מ"ו ועיין בר"י הלוי סימן מ"ד ור"ש חיון סימן מ"ב:

10. **ט"ז אורח חיים סימן קסח ס"ק ו**: ולי נראה דלא קשה מידי **דודאי ברכת בורא מיני מזונות פוטר הכל** אפילו עיסה דהא זיין אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות משום הכל כי שאין ברור שיש עם חשיבות ואינו בכלל כיסנין יש להקל שלא להצריך המוציא ויש על זה גם שם חומרא שלא לומר בחנם המוציא ושלש ברכות:

11. **שוע"ר סי' קס"ח סק"ו**: **שמן התורה היה די בברכה אחת מעין ג'** שהרי לא נאמר בתורה אלא פעם אחת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ודרשו מפסוק זה לברך על

הגאון רבי דוד טברסקי שליט"א

בענין נתינת מים בנרות שבת

שאלה:

האם מותר ליתן מים לתוך הכוסיות שמניחים בתוכם נרונים כדי שלא ישחירו את הכוסיות ובכדי שלא ידבק הנר לכוסיות.

צדדי השאלה:

האם יש לו דין כמו עששית של שמן שמוותר ליתן שם מים, או כמו המניח נר חלב לתוך מים שאסור לעשות כן בערב שבת.

תשובה:

יש לדונן כנותן מים בעששית של שמן ומותר וגם אם נדון אותו כנר, היות ואין כוונתו לכבות את הנר אלא שלא תתקלקל הכוסית יש להתיר, שאין זה נקרא מתכוין 'לכבות', וגם דוה נחשב במקום צורך דהרמ"א מותר בזה.

הנימוק:

הנה במשנה בסוף פרק כירה מובא שאסור ליתן כלי של מים תחת הנר אפי' מערב שבת מפני שהוא מכבה וכתב בגמ' הטעם משום שמקרב זמן כיבוי ובתוס' שם שמ"מ מותר להדליק בעששית אע"פ שנותנים מים למטה כיון שאינו מתכוין לכיבוי אלא להגביה השמן לכן לא שייך למגזר שמה יעשה בשבת ולפי הטעם הזה יוצא שכאן שאין המים כדי להגביה אסור וכן נקט השו"ע להלכה כהטעם הזה ובב"י הביא גם רבינו ירוחם בשם הרמ"ה שהטעם שמוותר לתת מים הוא משום שאין בו משום גורם כיבוי ומפרש שאין הפי' שאין בו גורם כיבוי רק הפי' הוא דלא הוי מקרב כיבוי אלא גורם כיבוי ובפרישה כתב שרבים נתקשו בזה מה החילוק ביניהם וראיתי בקרן לדוד סי' ע"ח שמתרץ דבריו שבנותן קערה תחת הניצוצות חיישינן שמה יקרב הקערה להניצוצות ומקרב את כיבוי משא"כ כן בנותן מים תחת השמן לא שייך שיקרב את כיבוי והוי רק גרמא ולכן בחשש גרמא אין לאסור ולפי"ז גם בענינינו אין שייך שיקרב המים כדי לכבות ולא הוי כנותן מים לתוך הקנה דשם יכול לקרב המים שיכבה קודם ומביא מתשובת הגאונים בשם רב נטרונאי שהטעם שמוותר אע"פ שנותן מים שיכלה משום דשמן כולו דולק ומים אין גורמים לו כיבוי שאינו כבה עד שיכלה השמן וכ"כ הרא"ש שאפי' לר' יוסי דאמר גרם כיבוי אסור הכא אין כאן גרם כיבוי כלל דאפי' לא יתן לתוכו מים כשיכלה השמן תכלה הפתילה ולפי"ז גם לכאורה באופן הזה

שאפשר שהמים אין הולכים לגמרי תחת הנר נמצא שיכתבה קודם שדולק לגמרי

ועוד נמצאתי בפסקי מהרי"ח מהראשונים שמביא ז"ל בתוספות של מורי אבי נר"ו ומה שנהגו העם לתת מים בעששית תחת השמן ואע"ז דכשיכלה כל השמן ויגיע עד המים מקרב את כיבוי של פתילה שאילמלא המים היתה הפתילה דולקת עד כלותה ואין לומר הכא דהוי דבר שאינו מתכוין ומותר דהא מודה רבי שמעון בפסקי רישיה ולא ימות הלכך צריך ליהזר לעשות פתילה קטנה שיכבה בעודה בשמן לא שיסאר ממנה לאחר שכלה השמן שאם כן הוי ליה מקרב את כיבוי וע"כ ומדלא מצינו בשו"ע החומרא הזאת משמע שמה שנשאר מהפתילה כיון שאינו בא לשימוש ואין לו שום מחשבה שיסאר לא חשוב כדי שיחשב עי"ז כמתכוין לכבות לזה וא"כ לפי"ז ג"כ בנידון דידן לא חשוב מה שנשאר קצת מהחלב

אבל בד"מ מביא בשם הסמ"ג שהטעם הוא משום דהוי גרם כיבוי מאחר שאין המים בעין תחת הנר ולפי"ז יוצא שכאן גם כיון שהמים מתכסים בהחלב נמצא שהוי רק גרם כיבוי וגם לפי האו"ז שהטעם הוא מכיון שמכניסים בו מים קודם שמתדליקים הנר יהיה כאן מותר

וברמ"א בשו"ע פסק כן וי"א אפי' מתכוין לכיבוי שרי מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי גרם כיבוי וכן נוהגין ובט"ז פ' שמתכוין שאחר שיכלה השמן יכבה תיכף ולא יקלקל הכלי נמצא לפי"ז שגם בנידון דידן כיון שכל כוונתו שאחר שיכלה הנר יכבה תיכף והמים הוי תחת החלב יהיה מותר ועיין במג"א

והנה באופן הנ"ל בנרונים כשנותן המים לתוך הנרות עדיין הנרות בעין ואין המים תחת החלב כמו בשמן אבל כשדולק קצת החלב נמש והמים הולכים תחת החלב עד שנגמר הנר ובסופו של דבר כשהאש נכבה זה

כשנגמר החלב שהמים מכוסים
בזה אבל יש גם עוד חילוק בזה
שכנראה הנר אינו דולק ממש לגמרי
שמה שהיה בתחילה בתוך המים לא יגמר
כיון שהמים מפריעים שהאש יכנס לתוכו אבל
אין כאן מי שיכוין שישאר לו קצת חלב שהרי אינו
יכול להשתמש בזה ולא היו כנותן מים לתוך הקנה.
ולמעשה כשנותן תחת השמן כתבו האחרונים
שאפשר בזמנינו אפ"ל להמחבר מותר לתת מים תחת
השמן בכל אופן כיון שבזמנינו אין מי שיהיה כוונתו
כשנותן המים כדי לחסוך בו שמן וא"כ אפ"ל להמחבר
מותר מעיקר הדין ליתן מים בערב שבת בכוס השמן
ואפ"ל הכוונה כדי שלא יתפחם או יתפוצץ הזכוכית
או שלא יעלה עשן וריח רע בעת הכיבוי סומכים

על הדעות שאין זה מתכוין לכיבוי שאסור המחבר
ובפרט אם הכוונה להגביה השמן שאז מותר לכו"ע
וא"כ לפי"ז אפשר שגם בנרונים שלנו יהיה מותר
כיון שבזה בוודאי שאין כוונתו לחסוך בו החלב אבל
מלשון הרמ"א שהמים הולכים תחת השמן יש לדייק
שצריך שיהיה כך ולמעשה בנותן מים לתוך הקנה
שעומד בו נר שעוה או חלב לדעת המחבר כיון שנותן
כדי שיכבה כשיבוא למים בוודאי אסור ולהרמ"א יש
להתיר במקום צורך ובעצם מה הפי' במקום צורך
בשועה"ד תקי"ד הביא שרק במקום הפסד או צורך
גדול מותר באופן זה ובמ"ב נקט רק סתם במקום צורך
יש להתיר בזה לסמוך על הפוסקים דס"ל דדוקא
כשהמים בכלי אחר אסור שמא יעשה כן בשבת אבל
באותו נר עצמו לא שייך למיגור שיעשה כן בשבת

שהכל יודעים שאסור ליגע בנר
הדלוק גם יזהר ליתן המים בקנה
קודם שמדליק הנר וא"כ גם לפי"ז יש
לדון שאפ"ל אם נחליט שהנרונים שלנו
יש לו דין של נותן מים לתוך הקנה אבל כיון
שאין כוונתו לכבות רק כדי שלא יתקלקל א"כ
אין חשוב כוונתו לכבות לפי הרבה פוסקים כנ"ל ועוד
כיון שאח"כ נעשה המים תחת החלב וא"כ נחשב
כנותן מים בעששית וא"כ בנידון דידן נראה להקל
או כהפוסקים במים בעששית שההיתר משום שאינו
מתכוין או מים תחת השמן או אפ"ל אם נחשוב כמים
בקנה גם במקום הצורך התירו הפוסקים וא"כ גם כאן
יש להתיר ליתן מים כדי שלא יתפוצץ הזכוכית או
שלא ישחיר.

הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א

ברכת כהנים בשמע קולינו

שאלה:

האם מותר לכהן לישא כפיו כשהוא עומד בברכת שומע תפילה
ובן לישראל לענות אמן על ברכת הכהנים.

צדדי השאלה:

אם זה חשוב כבקשת צרכיו שמותר בשומע תפילה או לאו.

תשובה:

לכהן אסור לברך אך לישראל מותר לענות אמן.

הנימוק:

העמק ברכה (נשיאת כפים ה') חידש "כהן העומד
בשומע תפלה, מותר לעלות לדוכן ולישא כפיו. ואין
זה הפסק, דהא בשומע תפלה מותר להוסיף בקשות
ולשאל כל צרכיו בין צרכי יחיד בין צרכי רבים.
וברכת כהנים נמי הוי בקשה שהרי מתפללין שיברך
הי"ת את ישראל. וכן כתב הבלוש (קכ"ח, כ"ג הו"ד
במ"ב שם פ"ח) שזהו טעם הרמב"ם שהכהנים היו
עיניהם כלפי מטה כבתפלה, משום שברכת כהנים הוי
נמי תפלה שהרי הם מתפללין שיברך השי"ת את כל
ישראל".

יש להוסיף לשון התרגום יונתן (ישעיהו א, ט"ו)
"ובפרשכם כפיכם - וכד כהניא פרסין ודיהון לצלאה
עליכון" הרי שהברכה היא תפילה.

ממו"ד מרן הגרי"ש אלישיב זצוקלה"ה שמעתי
לאסור, מאחר והכהן איננו בכזאת דרגה שבקשותיו
הן שהי"ת יברך את בני ישראל. ודימה זאת לנידון.
האם מותר לענות אמן יהא שמה רבא כשאוחז
בשמע קולנו, שהרי זו בקשה. ואף שם אסר רבינו,
משום שאנחנו איננו בכזו דרגה שאלו הן בקשותינו.
בביאור הדברים הרחבנו בספר שיעורי מרן הגרי"ש
אלישיב - ברכות (עמ' רכ"ח, של"ז) מאחר שאינו

'בעל מדרגה' שאלו הן בקשותיו הרי שאינו אומר
זאת כתפילה ובקשה, אלא כמקיים מצוה, ולכן אסור.
כי לא הותר ב"שמע קולנו" אלא תפילה לא קיום
מצוות.

אך נלענ"ד שישראל האוחז בשומע תפילה מותר
לענות אמן על ברכת הכהנים (מלבד על ברכת אשר
קדשנו) כי בוודאי שלהתברך הוא בכלל 'צרכיו'
וענייתו אמן היא בקשה. אף שהמנהג שאין הש"צ
עונה אמן על ברכת כהנים (כמבואר בערוך השלחן
קכ"ח, ל"א) שונה הדבר בשמע קולנו שמותר לבקש
צרכיו.

מקריא שטעה

שאלה:

המקריא לכהנים טעה והקריא תיבה אחרת. האם ימתינו הכהנים
למקריא שיתקן את עצמו או יאמרו תבה זו בלי הקראת המקריא.

צדדי השאלה:

האם ההקראה היא מודאורייתא מקרא ד'אמור להם, או
שהוא אסמכתא בעלמא.

תשובה:

להגרי"ש אלישיב יכול הכהן לעשות מה שירצה, אך גאב"ד אנטוורפן הגר"ח קרייזוירטה פסק שצריך הכהן להמתין עד שהש"ץ יקריא כהוגן.

הנימוק:

בדידי הוה עובדא במניין בו התפללתי ועמדתי לברכך
את ישראל בברכת הכהנים והתבלבל הש"צ והקריא
תיבה אחרת, מיד אמרתי מעצמי את התיבה הנכונה.
לאחר התפילה גער בי דודי הגאב"ד דאנטוורפן
הגר"ח קרייזוירטה זצ"ל שהתפלל שם, כי הייתי צריך
להמתין לש"צ עד שיקריא כהוגן.

כששאלתי על כך למו"ד מרם הגרי"ש אלישיב
זצוקלה"ה השיב: יכול הכהן לעשות
מה שרוצה. יכול לומר מעצמו ויכול
להמתין לש"צ.

והנה כתב המג"א (ס"ק כ' הובא במ"ב מ"ז) בשם
מהר"ם מינץ (שו"ת י"ב) "ובכהן אחד שאין קוראין
לו, כו"ע מודים דמקרינן ליה יברכך". ותמה המאמר
מרדכי כיון שאין חשש טעות ב"יברכך" מה לי אחד
מה לי שנים. אכן כבר ביאר זאת המהר"ם מינץ "גבי
כהן אחד הש"ץ מקריא לו הכל... בשלמא גבי שנים
יש לומר דעת המיימוני דלא צריך להקריא מילה
ראשונה, דסבר כיון דקרא לשנים כהנים, הוה
כאילו אמר להם כהנים אמרו יברכך, לכן
א"צ להקריא להם יברכך, רק מיברכך
ואילך. אבל גבי חד דלא קרא

ונראה לבאר מחלוקתם:

כתב השו"ע (קכ"ח, י"ג) "מתחילין הכהנים לומר
יברכך. ואח"כ מקרא אותם ש"צ מילה במילה והם
עונים אחריו על כל מילה. גה; ויש אומרים שגם
מלת יברכך יקרא אותו ש"צ תחלה וכן נוהגים בכל
מדינות אל"ו והפמ"ג (קכ"ח א"א כ') כתב לבאר
מחלוקתם "תלוי בדרשא דאמור להם שיקריא ש"צ
מילה במילה; אם דרשא גמורה היא - כמ"ש הט"ז
באות ג' - אין לחלק, ואף יברכך צריך להקרות. ואם
אסמכתא ורק מפני שלא יטעו צריך להקרות, א"צ
להקרות יברכך".

1. ההליכה לדוכן אינה הפסק כדמוכח מכהן שהוא שליח ציבור שעוקר רגליו בעבודה (שו"ע קכ"ח, כ') וכן כהן האוחז בתפילתו בברכת כהנים מותר לו לעקור רגליו ולעלות לדוכן (מ"ב שם ק"ו).

מתחילה כהנים, למה הוא לא יקרא לו מילה ראשונה כמו שאר מילות?

כלומר כו"ע סוברים שבכלל "אמור להם" להקריא לכהנים את תיבות הברכה וכדברי הט"ז, ומה שא"צ להקריא להם יברכך משום שנכלל בעצם הקריאה שקורא להם לברך "כיון דקרא לשנים כהנים, הוה כאילו אמר להם כהנים אמרו יברכך". משא"כ כהן יחיד שלא קרא לו לברך, חסרה קריאה על 'ברכך'.

ולכאורה כל זה הוא דלא כמש"כ הט"ז (ס"ק ח') הטעם שאין מקריא תיבת "ברכך" משום "דבתיבת יברכך ליכא למטעי". וגם דלא כהפמ"ג (הנ"ל) שכתב בדעת המחבר "דאסמכתא, ורק מפני שלא יטעו צריך להקרות, א"צ להקרות יברכך". אכן א"כ יקשה הפמ"ג שכתב דבריו אלו על המג"א שהביא את פסק מהר"מ מינץ הנ"ל. ולכאורה ביאורו סותר את ביאור המהר"מ

מינץ. וכן קשה המ"ב המביא את שניהם גם את ביאור הט"ז בדעת המחבר דבתיבה ראשונה ליכא למטעי (ס"ק מ"ח), וגם את פסק המהר"מ מינץ (ס"ק מ"ז).

אלא הביאור הוא: המחבר סובר שהקראת השי"צ אינה מדאורייתא אלא מדרבנן כדי שלא יבא לטעות, ורק הסמיכוה על "אמור להם". וכיון שבתיבה ראשונה ליכא למטעי, אמרינן שנכללת בקריאה לכהנים לברך. משא"כ היש אומרים הסוברים שדרשא גמורה היא, לא מועיל מה שנכלל בקריאה לברך, אלא צריך קריאה מפורשת על כל תיבה ותיבה - כל הנ"ל הוא מאחי הרה"ג אוריאל שליט"א.

שוב אמר לי רבנו: לכל הדעות ההקראת לכהנים היא רק כדי שלא יטעו (דלא כהפמ"ג) והדרשא מ"אמור להם" היא רק אסמכתא בעלמא. ונחלקו המחבר והרמ"א האם א"צ להקריא להם "ברכך" שהרי לא יבא לטעות, או דלא פלוג וצריך להקריא להם הכל. כשם שנחלקו הפוסקים במקריא של

תקיעת שופר שהוא כדי שלא יטעה התוקע, האם צריך להקריא תקיעה ראשונה (כמובא במ"ב תקפ"ה שעה"צ אות ל"א). וכן מוכח בכל בו הנ"ל שכתב "לפיכך השי"צ מקרא אותן בכל מילה ומילה שלא יטעו לפי שהן מנגנין מאד בכל מילה ומילה וכיון שכן הן קרובין לטעות" הנה כתב הטעם לפי שהן קרובים לטעות והיינו שאינו דאורייתא, ואעפ"כ כתב בהמשך שם שהשי"צ מקריא להם גם תיבת "ברכך". וכן משמע בפר"ח (קכ"ח, י"ג) שלכו"ע ההקראת היא שלא יטעו.

ומעתה רבינו לשיטתו שאין ההקראת מדאורייתא אלא רק תקנת חכמים שלא יתבלבלו הכהנים, וכאן שהמקרא עצמו התבלבל בטלה התקנה, ויפה שתיקתו מדיבורו. ודברי דודינו הגאב"ד דאנטוורפן בשיטת הפמ"ג שההקראת היא דאורייתא ועל כן יש להמתין עד שיחזור ויקריא כהוגן.

הגאון רבי אברהם דוד ליווי שליט"א

בענין הרחקה בין בשר לחלב במי שעשו לו 'טבעת'

שאלה:

מי שאכל בשר וכבר עברו שש שעות ונשאר לו התיכת בשר תקוע בושט [כגון שעשו לו 'טבעת' שמעכתו מלאכול הרבה], האם מותר לו לאכול חלב.

צדדי השאלה:

האם מה שאסרו חז"ל להרחיק אכילת בשר מחלב הוא דווקא באכילתו בפיו או לא.

תשובה:

מותר, דכל האיסור הוא דוקא בפיו, ולא בכהאי גוונא.

הנימוק:

דכל מה שאסרו חכמים שלא לאכול בשר וחלב ביחד אפי' צונן, זהו דוקא בפיו, ששם נחשב לאכילה ביחד. והראיה, שמיד אחרי חלב מותר לאכול בשר, אע"פ שיש לו עכשיו חלב בגופו, ונמצא שיהיה בשר וחלב בגופו ביחד, ועל כרחך דמה שאסרו זה דוקא בפיו.

ומה שכתב רש"י (חולין קה. ד"ה אסור) בטעם שצריך לחכות שש שעות בין בשר לחלב, משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך טעמו, כוונתו דנדבק בגרון.

ולכך לרש"י לועס אין צריך לחכות שש שעות, וכדעת הש"ך (סי' פט סק"ב) בשם הטור (שם), ודלא

כהאיסור והיתר (הארוך שער מ דין ז) והלבוש (שם ס"א) שכתבו דגם לרש"י צריך לחכות, משום שנדבק תוך הפה גם לפני הגרון.

על כל פנים, בנידון דידן דהבשר נמצא אחרי הגרון וכבר עברו שש שעות ולא נשאר טעם בפיו, כולי עלמא מודי דינו מעכבו מלאכול חלב.

הגאון רבי יוסף שאול איזנשטיין שליט"א

בענין החובה לומר מעין חתימה סמוך לחתימה

שאלה:

מי שהתפלל על רפואת חולה בברכת שומע תפלה, ושכח וסיים כי קל מלך רופא נאמן ורחמן אתה, ואחר שאמר ברוך אתה ה' נזכר וסיים שומע תפלה. ואף שהברכה אמר לבסוף כהוגן אבל לא הברכה מעין החתימה, ויש לדון אי יצא או לא יצא וצריך לחזור ולומר ברכת שומע תפלה.

צדדי השאלה:

האם הדין לומר בברכה מעין החתימה סמוך לחתימה הוא לעיכובא, והמשנה הריהו משנה מוטבע שטבעו חכמים ולא יצא, או אינו רק דין לכתחילה.

תשובה:

נראה שהדין לסיים הברכה מעין חתימה סמוך לחתימה אינו אלא לכתחילה, ואינו לעיכובא ויצא ואין צריך לחזור ולומר הברכה.

הנימוק:

מקור דין מעין חתימה סמוך לחתימה והאיך ההלכה

הנה מקור דין מעין חתימה סמוך לחתימה הוא בגמרא פסחים דף ק"ד ע"א בסוגיא של נוסח הבדלה במוצאי שבת, ע"פ גירסת הרי"ף והרא"ש אמר שמזאל כל הברכות כולן צריך שיאמר מעין חתימה סמוך

דעת הטור והשו"ע

ויש לציין כי הנה בטור מצינו שפסק כמה פעמים הדין שצריך שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה, ועל פי זה סידר נוסח הברכות, ונפרטם להלן, אמנם השו"ע לא הביא כלל דין זה ולא הזכירם במקום שהטור מביאם, ולא כתב זאת ככלל בדיני הברכה כמו שכתב לגבי דינים אחרים, ונראה דעתו שאין זה רק

לחתימתו, ונפקא מינה ביו"ט שחל להיות אחר השבת דחתימתו בין קודש לקודש למ"ד מעין חתימתו סמוך לחתימה צריך שיאמר בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת. ופסקו הרי"ף והרא"ש דק"ל כשמואל. אמנם עיין בר"ן על הרי"ף שכתב דלא פסיקא לן אי קי"ל כמ"ד מעין פתיחה אע"פ שהרב אלפסי ז"ל פסק כשמואל עי"ש. ומבואר שנחלקו הראשונים אם הלכה כשמואל, ולפי מה שנהגו היום אינו ברור אי קי"ל כשמואל עי"ש היטב.

דין לכתחילה בנוסח הברכות ואינו מעכב, ולכן כמו שלא הביא נוסח התפלות והברכות לא הביא גם כן הכלל שצריך מעין החתימה סמוך לחתימה.

ברכות שהביא הטור שיהיו מעין חתימה

ונפרט חלק מהמקומות שכתבם הטור, תחילה בא"ח סימן תע"ג גבי הבדלה בין שבת ליו"ט שבזה עיקר סוגית הגמרא הביא הטור נוסח ברכת הבדלה על פי הדין של מעין חתימה סמוך לחתימה וכמו שהביא בבית יוסף פסק ה"י"ף ורא"ש כשמואל, ובשו"ע שם לא הזכיר כלום מזה. וכן בסימן נ"ט גבי סיום ברכת יוצר המאורות הביא הטור בשם רש"י שאין לסיים אור חדש על ציון שאינו מעין חתימה, והרא"ש יישב המנהג ע"ש. ובשו"ע לא הזכיר כלל דין זה. ובסימן קי"ח הביא הטור גבי ברכת ולמלשינים שסיים ותכניע כדי שיהא מעין חתימה, ובשו"ע לא הביאו. ובסימן ר"ח הביא הטור מספר המצוות שבברכת מעין שלש יסיים ונודה לך על הארץ כדי שיהא מעין חתימה, וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומר וכו' ונודה לך. וביאר בבית יוסף כי ונברכך עליה בקדושה וטהרה הוי מעין חתימה ע"ש. אמנם הב"ח שם חולק עליו שאינו מעין החתימה, ופירש שבברכת מעין שלש לא תיקנו לומר מעין חתימה כדי להורות שאין עיקר ברכה זו רק על המזון רק כל המעין שלש שקולים. ומשמע מהב"ח שמעין חתימה אינו דין לעיכוב רק לכתחילה לכן לא תיקנו זאת רק כשאפשר, אבל כשיש איזה חשש לא תיקנוהו. וכן בסי' רל"ו בענין ברכת מעריב ערבים כתב שנוסח

ספרד שמסיימים ומבדיל בין יום ובין לילה יותר נכון כי הוא מעין חתימה, ומיישב שם מנהג אשכנז ע"ש. ובשו"ע לא הזכיר מזה. וע"ע בבית יוסף סי' תרצ"ב לענין ברכת הרב את ריבנו אחר קריאת המגילה, שסיימו עם והנפרע שיהא מעין חתימה, ובשו"ע לא הזכיר זאת.

דעת השולחן הרב נראה שמעכב

וראה בשו"ע הרב סימן קיד ס"ח שכתב לגבי ברכות האמצעיות שבשמונה עשרה, אם דילג באמצעה (ואפילו אמר במקום הדילוג נוסח אחר שאינו מעין ברכה זו) כל שחתם כהוגן (ואמר קודם החתימה איזו בקשה כענין ברכה זו ואמרה בלשון משונה מתיקון חכמים) אינו נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. ומבואר בסוגריים השני שרק אם אמר קודם החתימה מעין החתימה אינו משנה ממטבע שטבעו חכמים, ומבואר שמעכב בדיעבד. אמנם בסי' נ"ט סעיף א' כתב ואם אמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח כו' אפילו עד סיום הברכה, וחתם ביוצר המאורות יצא, שכיון שפתיחת הברכה וחתימתה כתיקונה אף על פי שבאמצע שינה ממטבע שטבעו חכמים יצא בדיעבד. וכבר העירו בהערות שם אף שלכתחילה צריך להיות מעין חתימה, ומבואר שאינו מעכב בדיעבד. ובאמת שעיקר דין זה הוא מהטור ושו"ע, ואינו ראה כ"כ, כי אפשר ליישב סיום הברכה של מעריב שהוא גם מעין החתימה של יוצר המאורות, כי ע"י המאורות מבדילין בין יום ללילה.

דעת השואל ומשיב שיצא

הכף החיים בסי' קי"ד ס"ק מה מצוין לתשו' שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ק"ע שכתב במעשה שהש"ץ אמר בשומע תפלה יהי רצון על ריבוי גשמים ואחר כך אמר מיד הברכה ולא אמר כלל כי אתה שומע וכו', שאינו נחשב ממטבע שטבעו חכמים והרי זה כמי שדילג תיבות באמצע הברכה שאינו מעכב בדיעבד ויצא. וצוין שם גם לספר פתחי עולם שכתב כן ע"ש.

דעת המ"ב מעין החתימה רק לכתחילה

והנה במשנה ברורה סימן סו ס"ק נב כתב על דברי השו"ע שאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה, אלא ממתין בשירה חדשה, לאחר שאמר [עד] עושה פלא. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד כל שלא אמר ברוך אתה ד' יכול לענות ולאחר כן צריך להתחיל מראש שירה חדשה או עכ"פ מצור ישראל דהוא התחלת הענין, וכעין מה שכתב המ"ב בסק"ג. וגם הלא צריך לאמר מעין החתימה סמוך לחתימה לכתחלה [מאמר מרדכי]. באמת המעיין במאמר מרדכי שם ס"ק יב לא הזכיר כלל הדין של מעין חתימה סמוך לחתימה רק מצד שאין להפסיק בין גאולה לתפלה, ומ"מ המ"ב כתב כן שדין לומר מעין חתימה הוא רק לכתחילה.

וכיון שראינו שבעיקר הדין נחלקו הראשונים אם צריך שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה, ונאה מדברי הב"ח שאינו רק לכתחילה, וכן מפורש בשואל ומשיב, ובמ"ב בשם המאמר מרדכי, לכן נראה שם דילג על מעין חתימה סמוך לחתימה אין צריך לחזור ולברך.

הגאון רבי אפרים זיידנפלד שליט"א

בענין בסיס לאיסור ולהיתר במגש של נרות

צדדי השאלה:

כיון דהמגש מיועד לנרות שבת, האם הוה כמו נר [פמוט] שמיועד רק להדליק עליו, ולא מהני להניח עליו דבר חשוב לעשותו בסיס גם להיתר או כיון דבמהותו הוא מיועד לכל דבר, אע"פ שהיא משתמש בזה רק לנרות מהני להניח על המגש הלה או שאר דבר חשוב לטלטלו.

שאלה:

מגש המיועד לנרות שבת בלבד, האם מהני להניח עליו מער"ש חלה או שאר דבר חשוב כדי לעשותו בסיס לאיסור ולהיתר שיוכל לטלטלו אה"כ ?

תשובה:

כשצריך לטלטל הנרות, לכתחילה יש להשתמש עם מגש שאינו מיועד לנרות בלבד, דאז מותר לכו"ע, אבל כשאין לו רק מגש המיועד לנרות, יש על מי לסמוך ומותר להניח על המגש חלה או שאר ד"ח שיוכל לטלטלו.

הנימוק:

א.

בשו"ע ס' רעט סעי' ג' פסק בשם הכל בו ב' חכמי צרפת, והריב"ש, דאם הניחו לחם על נר מער"ש דמותר לטלטלו, דהגר בסיס לאיסור ולהיתר, וכיון דצריכים הלחם לשבת, הוה הלחם ההיתר יותר חשוב מהנר האיסור דהיינו השלבת [מג"א למסקנא] ומותר לטלטלו כמבואר בשו"ע ס' ש"י סעי' ח' דכלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר מותר לטלטלו וכ"ו וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור, אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר בטל אצלו ואסור לטלטלו, אלא דסיים השו"ע בסעי' ג' "ואין לסמוך עליו". ומבאר המג"א בס"ק ה' הטעם, דס"ל להשו"ע דתמיד הוה הנר בסיס לאיסור אע"פ שהניחו עליו דבר היתר חשוב, כיון שהנר מיועד

ולפ"ז מגש שמשמשים בו כל מיני תשמישים אם הניחו עליו נר, ולחם או ש"ד התיר חשוב, לכו"ע הוה דומה לשולחן והו"ה בסיס לאיסור ולהיתר, ומותר לטלטלו כשההיתר יותר חשוב מהאיסור, וא"א לנער.

אלא במגש שמיועד לנרות שבת בלבד, שבעצם מהותו מגש עשוי להרבה תשמישים, אלא דהוא ייעד המגש לנרות בלבד, בזה דנו הפוסקים, האם זה דומה לנר ששמו עליו לחם שנהיה בסיס לאיסור בלבד כיון שאינו מיועד לחם אלא להאיר בלבד, וה"ה מגש שמיועד לנרות אע"פ ששמו עליו לחם כיון שמיועד לנרות בלבד, או דלמא אינו דומה זה לזה, דגר במהותו אינו עשוי ללחם ולכן אפילו אם שמו עליו לחם נהיה בסיס לאיסור בלבד, משא"כ מגש בעצם מהותו עשוי לכל ולכן אם הניחו עליו לחם או ש"ד חשוב

המשך בעמוד ט"ו

הוראה לחיים

פסקי הלכות הערוכות באופן שיוכל הלומד לידע ביוזם פסקי הלכות המעשה אשר יעשון עם מראי מקומות והערות על המקורות

הגאון רבי שמחה רבינוביץ שליט"א

דיני אמירה לנכרי [ב]

הדליק הנכרי האור לצורך עצמו, מותר ליהודי להינות ממנו [ואם רואה שהגוי רוצה לכבות האור, מותר לומר לו שלא יכבה, וכן כשכיבה האור לצורך עצמו, ונהנה היהודי מכך ושוב רואה שהגוי רוצה להדליק, מותר לומר לו אל תדליק [שו"ע רע"ו ד', משנ"ב ל"ה]].

קטף הנכרי פירות או מיני וורדים ושושנים וכדו' לעצמו, אסור ליהודי לטלטלם ולנגוע בהם, כיון שהיו מחוברים בכניסת השבת, מוקצים הם.

עשה מלאכה לצורך קטן או חולה מותר גם לגדול ובריא ליהנות ממנו.

ויש מתירים אף לומר לנכרי [בדרך רמז] לעשות מלאכה דאורייתא, באופן שיגיע גם לגוי הנאה ממלאכה זו, אך למעשה כיון שאינו אלא הערמה אין להתיר אלא בהפסד גדול או צורך סעודת שבת [ובצירוף שי' בעל העיטור] ובהוראת חכם.

הפסקת חשמל, אומר לגוי אם יהיה כאן אור תוכל למצוא ולקחת לעצמך בקבוק שתיה.

נותקה פלטת שבת, אומר לגוי אם היו תבשילין חמין תקבל מנת תבשיל חמה.

אמנם יש לזכור דברי השו"ע שבנכרי המכירו וקרוב אליו שיש חשש שכשיראה שהיהודי נהנה ממלאכתו שעשה לעצמו בפעם הבאה ירבה בשבילו, אסור ליהנות בכל ענין.

חמם הנכרי מים בשביל עצמו, אסור ליהודי ליהנות ממים אלו, דחיישינן שבפעם הבאה ירבה במים גם בשביל היהודי.

כלל יב

הנאה ממלאכה שעשה נכרי עבור היהודי באיסור

במלאכה דאורייתא: אסור ליהנות ממלאכה זו, ואף למי שלא נעשה בשבילו, עד שיעבור זמן של בכדי שיעשו במוצאי שבת [בכדי שיעשו: ערך זמן שלקח לעשות מלאכה זו והבאתו אליו].

ואף אם הביא הנכרי את המלאכה במוצאי שבת, אם עדיין לא עבר בכדי שיעשו אסור.

במלאכה דרבנן: לאחרים מותר ליהנות גם בשבת, ולמי שבשבילו נעשית המלאכה אסור לו ולבני ביתו ואורחיו- עד מוצ"ש בכדי שיעשו [שו"ע שכ"ה ח' וי' וריש סי' רע"ו].

אומר לנכרי לשטוף כלים [לצורך שבת] אף אם הגה מעצמו משתמש במים מהבזילר וספוג כדי להקל עליו.

אומר לנכרי לנקות הרצפה אף שמעצמו משתמש עם סחבה וסוחט וכו' כדי להקל עליו, כיון שהיהודי מצדו יסתפק בניקוי הרצפה עם מגב ומים.

אבל אסור להרשות להם להשתמש במגב אלקטרוני או שואב אבק, משום אוושה מילתא.

שולחו להביא דבר ממקום קרוב [שסביר להניח שאפשר לעשותו גם ברגל] ולנוחיותו של הגוי נוסע ברכב לכך.

בבית מלון ששולחו להביא דבר ממקום קרוב, והגוי משתמש במעלית [אך אם צריך לרדת הרבה קומות שאין הדרך כלל ללכת במדרגות אינו בכלל ההיתר].

ואין ההיתר אמור אלא דווקא אם הביא מבקושו ליהודי בדרך איסור, אבל אם עשה מלאכת איסור בגוף החפץ אסור ליהודי ליהנות ממנו.

שלחו היהודי לעשות כוס שתיה חם ממים חמים שבמיחם בבית, והוא הביא לו דרך רשות הרבים, מותר לשתותו, אבל אם הגוי הרתיח מים אסור לשתותו.

ובכלל ההיתר כשעושה מלאכת היתר אף שגוררת בעטייה דבר של איסור, ואפילו באופן של 'פסיק רישא' שיהיה בה איסור כיון דלא ניח"ל ליהודי בזה [משנ"ב רמ"ג ג"א].

אומר לו לפתוח מקרר, אף שידלק עי"ז הנורה [אבל לא יוכל לסגור אח"כ דלת המקרר, משום כיבוי, אלא יניח איזה מונע שלא יסגר הדלת ותיכבה הנורה, וע"י הנכרי יוכל לסגור הדלת, דהוי מלאכת כיבוי דפס"ד, אבל לא יוכל לומר לו לנתק את הנורה].

פתיחת דלת של רכב להוציא משם דבר הצריך לשבת [שהדלקת הנורה מלאכה בפס"ד הוא].

פתיחת ברז מים חמים, אף שנעשה מלאכה בפס"ד שנדלק גוף החימום.

כלל יא

הנאה והשתמשות ממלאכת נכרי שעשה לצורך עצמו או שעשה בהיתר

מותרת לכתחילה, כשאין חשש של מוקצה עקב היותו בלתי ראוי לשימוש כלל בכניסת השבת

כלל ה

טלטול מוקצה ע"י נכרי

טלטול מוקצה על ידי נכרי אינו אסור מדינא, כיון שתמיד יש האפשרות שגם היהודי יטלטלו בשינוי [לאחר יד ברגליו במפרקו וכדו'], אלא שלמעשה אם מטרת הטלטול הוא לצורך דבר המוקצה שלא יגנב או יפסד אין להתיר אלא במקום הפסד גדול [סי' רע"ו סעי' ג' ומשנ"ב שם].

דברי מוקצה הנמצאים בחוץ ומתקלקלים מגשמים או רוחות ויש לו הפסד מרובה מותר לומר לנכרי להכניסם למקום בטוח.

שטרי כסף המתעופפים ברוח מותר לאספם על ידי נכרי.

מותר לומר לנכרי להוריד מהשולחן פמוטות [אפילו הנר דולק בהם עדיין, ויצוונו שיטלטלנו בנחת, ואם כבה תוך כדי טלטולו, ומעצמו מדליקו הנכרי שוב, אין צריך למחות בעדו, דלגרמיה הוא דעביד], וכן כל שאר סוגי מוקצה [אפילו מוקצה מחמת גופו] כשצריך למקומן.

כלל ט

עובדין דחול, והכנה משבת לחול, או טרחה שלא לצורך

רבים הפוסקים המתירים אמירה לנכרי לצורך דברים אלו [ע' מגדנות אליהו ק"א], אמנם למעשה גם בזה אין להתיר בשופי [דממשנ"ב בכמה מקומות משמע להחמיר], אלא כשיש צורך מצווה או צורך גדול.

יוצא מביתו לשבת מותר לקחת ע"י נכרי דברים שיצטרך למוצ"ש, אם יש לו צורך גדול בכך.

סחיבת משאות כבדים וסידורי בית שונים [שאינם כרוכים במלאכות ממש] כשיש בהם צורך גדול או צורך מצווה.

כלל י

מלאכת היתר שהנכרי עושה בדרך של איסור או בפסיק רישא

כיון שעשהו כך כדי להקל עליו לצורך עצמו הוא עושה ואין בזה שום איסור [שו"ע רע"ו ג' ומשנ"ב ל"א], אבל צריך שיהיה באופן סביר שיוכל לעשותו בדרך היתר, ולא באופן שמשער שלא ישמע לו לעשותו בהיתר עקב הקושי שבדבר או בהעדר תמורה כספית הולמת.

הדליק אור, אם היה בציווי של היהודי חייב לצאת משם לגמרי, ואם נכרי מעצמו עשאוהו עבור היהודי אין חייב היהודי לצאת משם, אבל אסור לו לעשות כל פעולה אשר לא היה יכול לעשותו לולא האור, כגון לאכול ולקרוא, לחפש דבר מה, וכן ללמוד ולהתפלל [חיי"א ס"ב ו', דיש בזה ג"כ הנאת הגוף], ובמקום רבים כגון בבתי מדרשות אפשר להקל ללמוד ולהתפלל בהסתמך על הפוסקים הסוברים שהוא בכלל "מצוות לאו ליהנות ניתנו".

ואם היהודי מיחה ביד הנכרי וכל זאת הדליק האור אין אסור להשתמש לאורו אף לקריאה ואכילה ובלבד שלא יערים במחאתו [סימן רע"ו ומשנ"ב וביה"ל שם].

בב' ימים טובים של ר"ה וכן ביו"ט הסמוך לשבת אסורה מלאכת הנכרי בהנאה עד מוצאם כדי שיעשו, אבל בב' ימים טובים של גלויות לצורך מצוה או אורחים מותר בשני אם עבר בכדי שיעשו [שו"ע, רמ"א ומשנ"ב סי' תקט"ו].

לא אהניא לו מעשיו של הנכרי כלל, כי חזר המצב לקדמותו, או כי גם לולי המלאכה היה היהודי יכול ליהנות מדבר זה, לאו כל כמיניה לאסור הדבר על היהודי.

עשה הנכרי מלאכת ברידה, שגם לולא מלאכתו היה היהודי יכול לברור אוכל מתוך פסולת.

הכניס הנכרי מאכל או דבר מרשוה"ר לביתו מותר להשתמש באופן שאילו היה רוצה היהודי היה הולך למקום החפץ וניהנה ממנו [שכ"ה י'].

חימם הנכרי תבשיל וחזר ונצטנן [משנ"ב רנ"ג צ"ו].

כיבה אור בחדר כי חשב שהיהודי רוצה כך, ושם הנכרי ליבו שטעה בהשערות וחזר והדליק האור [מעצמו בלי צווי או גערה או רמו כלשהו מהיהודי].

הדליק אור בחדר שיש שם כבר אור מועט [כגון אור הנכנס מהרחוב] שהיה באפשרות לקרוא שם, לא נאסרה הקריאה שם.

ולדברי הגר"ש אורבאך זצ"ל [מנח"ש ה'] בכלל ההיתר אם השאיר מצב קיים שיהיה לזמן ממושך יותר, כגון שהדליק האש תחת התבשיל כשהתבשיל עדיין חם וטוב לאכילה, מותר הוא באכילה אף שאהנו מעשיו שלא יצטנן התבשיל, מכל מקום לא שינה מצב קיים.

אבל אם עשה ע"י צווי של היהודי אסרו כל האופנים הנ"ל משום קנס [שו"ע רנ"ג ה' ומשנ"ב צ"ו].

עשה הנכרי מלאכה של סילוק מפריע, ליכא איסור הנאה, ובלבד שלא היה בציווי היהודי.

כיבה אור, מותר לישון שם.

תיקן סתימה בניקוז, מותר להשתמש בו.

ואם עשה מלאכה בחפץ של מצוה מותר ליהנות ולקיים מצוות בו ע"פ הכלל ד'מצוות לאו ליהנות ניתנו' [משנ"ב תרנ"ה ג'], והיינו כשאין אסור 'מוקצה'.

הביא שופר לתחום, או תיקן השופר בחג, מותר לתקוע בו.

הביא ד' מינים מחוץ לתחום מותר להשתמש בהם למצוה.

קצץ ערבות או שאר ד' מינים מהאילן ביום טוב אסור להשתמש בהם, זכיון שהיו מחוברים בכניסת היום, מוקצים הם.

ומלאכה שעשה הנכרי בבין השמשות, מותרת הנאתו, אפילו לא היה שום צד היתר בעשיתו.

כלל יג

נהג, עזורת, פועל, שבאו אל היהודי מיד במוצ"ש ולשם כך נסעו בשבת

אין להזמין נהג נכרי שיבא לקחתו במוצ"ש אלא במרווח זמן שיוכל הנהג לצאת במוצ"ש ממקום חנייתו.

הזמינו שיבא אליו סמוך למוצ"ש ולצורך כך נסע הנהג בשבת, אסור לנסוע עמו עד שיעבור שיעור זמן 'בכדי שיעשה' [משך זמן הנסיעה בשבת].

אבל אם הזמין לא אמר לו להיות אצלו מייד במוצ"ש, אלא הנהג מעצמו הגיע, רשאים להשתמש בשירותו, הגם שנסע לצורך כך בשבת.

וכמו"כ בפועל נכרי ובעזרת בית וכדו' אין להזמין שיהיו אצלו במוצ"ש אלא במרווח זמן שיוכלו לצאת מביתם במוצ"ש, ואם עשה כן אסור לתת להם להתחיל במלאכה עד שיעור כדי שיעשו.

ואם עצמם באו מיד במוצ"ש שפיר דמי להתחיל במלאכתם מיד.

ואם מקום שהותם בשבת בסמוך אליהם, שפיר דמי להזמין מייד במוצ"ש, הגם שהנכרי נרחק בשבת ממקום שהותו עקב צרכיו האישיים והוזקק לנסוע בשבת כדי להתייצב בשבת אצל היהודי מיד בצאת השבת, לגרמיה הוא דעביד.

כלל יד

נכרי הנמצא בבית היהודי בשבת

אסור לו לעשות שום מלאכה עבור היהודי [מבלי אחד מאופני ההיתר המבוארים לעיל], ואפילו אומר לו מערב שבת לעשות בשבת אסור [ש"ז כ"א], ואפילו כוונתו לטובתו כדי שיהיה פנוי לאחר שבת. ואם עושה צריך למחות בידו ואם מוחה ואינו שומע לו חייב לגרשו מביתו [משנ"ב רע"ו ו'].

לתקן תקוני אנסטלציה וחשמל ושאר תקוני בדק בית שונים, ואפילו הגוי עובד בקבלנות, ולגרמיה הוא דעביד לגמור מלאכתו, אסור בהחלט, כיון שהוא בבית ישראל [רנ"ב משנ"ב י"ז].

אבל אם למראית עין אפשר לתלות שעושה בהיתר גמור ואינו בפרהסיא, מותר, כיון שבכוונתו לעצמו להרוויח זמן.

שטיפת כלים ושטיפת רצפה.

קפול כביסה וסדור הבית.

מלאכות גמורות כגיהוץ כיבוס וכדו' אסור בהחלט.

מלאכת עצמו בכלים של עצמו מותר לו לעשות, אבל בכליו וחפציו של היהודי אסור לומר לו לעשות, אבל אם עושה מעצמו בלי שיצווה על ידי היהודי אין

צריך למנוע בעדו [ש"ה משנ"ב ע"ד].

להדליק ולכבד אור החשמל.

להפעיל מכשירי קירור וחימום.

לדבר בטלפון עם קרוביו הנכרים.

לבשל לעצמו [ויש לזהר מבישול בכלים של יהודי שיש בו 'בישול עכו"ם' שאוסר הכלים].

הפעלת רדיו וטייפ יש למנוע בעדו משום זילותא דשבתא אא"כ עושה בשקט בלי שישמע חוץ לחדרו כלל.

כלל טו

דיני גוי של שבת

גוי של שבת נהוג היה בקהילות ישראל מימות עולם שעליה כתב החתם סופר [בתשובו' ח"ו סי' י"ג] "עמלו אבותינו ואבות אבותינו מעולם וכילו ע"ז ממון הרבה".

מותר להבטיח לו תשלום עבור טרחתו, אך אסור לדבר עמו על סכום

מותר לתת לו בשבת תמורה של אכילה ושתיה.

מותר לומר לו כתובת, אע"פ שהוא נוסע לשם ברכבו [שלגרמיה הוא דעביד, אך בלבד שאכן יש לו אפשרות להגיע לשם ברגל, כסבירות גבוהה שהיה עושה זאת במחיר שמקבל, ובמקום שרשאים לעשות על ידו מלאכה דאורייתא מותר כל ענין].

מותר לגוי לרשום את פרטי המבקש עזרה, דעבידתיה קעביד שיזכור ממי לגבות הכסף וכו'.

אבל אם מקבל משכורת קבועה [ואין בכך כלל משום איסור נתינת שכר שבת, תה"ד רמ"ג א'] ורשום על מנת שידעו ממי לגבות, אסור, דלצורך יהודי עושה.

כלל טז

מלאכת נכרי ואמירה לנכרי ביו"ט

דיני מלאכת נכרי ואמירה לנכרי אסורה ביו"ט בדיוק כמו בשבת וכל מה שאסור לעשות ליהודי אסור לומר לנכרי לעשות [שו"ע תצ"ה א'], אלא שלענין מלאכת הבערה קיל טפי כיון שביו"ט איסור הולדת אש חדשה מדרבנן היא ולא מן התורה ודנה בשבות דשבות.

הדלקת אור החשמל והפעלת מכשירי חשמל שונים ע"י נכרי אפשר להתיר לצורך מצווה או צורך גדול או הפסד מרובה, וכ"ש לצורך רבים או חולה, מצטער, קטן וכו'.

אסור לקצוץ ע"י נכרי ד' מינים לצורך מצוות היום, אפילו לא יוכל לקיים המצווה עקב העדר ד' מינים, ואם קצץ אסור בטלול.

כלל יז

מלאכת נכרי בחול המועד

גם חול המועד אסור בעשיית מלאכה ע"י נכרי לכל מה שאסור ליהודי לעשותו [שו"ע תקמ"ג ג'], אבל מותר אמירה לנכרי לעשות לו מלאכה לאחר החג, שלא אסור "ממצא חפצך ודבר דבר" בחול המועד.

בהלכות הדלקת הנרות (ב)

חזר הביתה הנרות כבו לא הוי ברכה לבטלה וגם קיים תקנת חז"ל.^ט

ט. יל"ע בזמן הזה שישנו אור חשמל ועיקר הדלקת נ"ש משום כבוד שבת ויו"ט וא"כ י"ל דעיקר תליה בכניסת שבת דלא איכפת לן מענין שלום בית ע"י הדלקת הנרות ונפ"מ דליתא לסעיף ס"ו.

ע. ילדים המתארחים אצל הוריהם ויש להם חדר שמיוחד להם חייבים להדליק בחדר דומיא דלעיל שמקום לינה מחייב ואף למתבאר בסעיף סט' י"ל דחייבים בהדלקת נרות דבד"כ אין אור בחדרים או אור קלוש דיש תוס' אורה ע"י נ"ש.

עא. ילדים הבאים לאכול אצל הוריהם, וחוזרים לביתם דינם כדלעיל סעיף ס"ו.^ט

עב. אורח שאינו אוכל בפנ"ע מסמוך על שלחן בעה"ב בקביעות יש להסתפק אם נכלל בכלל ב"ב של בעה"ב ופטור מלהשתתף בפריטי והוא כשאין לו חדר בפנ"ע דבכה"ג נפטור מלהדליק מצ"ע.^ט

עג. היה לו חדר מיוחד לו, ואף מסמוך על שלחן בעה"ב בקביעות מדליק בחדרו.^ט

עד. גדר הדין אין מיוחד לו שאין שבעה"ב עימו אע"ג שאין משתמש שם בעה"ב.^ט

עה. אין לו או להם חדר בפנ"ע שמיוחד לו נפטר ע"י הדלקת אשתו ואם אין מדלקת עליו צריך להשתתף בפריטי עם בעה"ב.^ט

עו. יל"ע אי ש חיוב לחזור על הפתחים כדי להשתתף בפריטי עם בעה"ב ד"ל דתרי חלוקי איכא חיובי הבית ובוה צריך לחזור על הפתחים וחיובא אקרקפתא דגברי ובוה יש להסתפק.

עז. ברכת האשה מהני לכל החדרים אשר בבית ואף לחדרים שאוכלים שם בפנ"ע.^ט

נפטרים כל החדרים "איך יפטר וכו' ואשתו במקום אחר" דתרי חיובי אשכחן:

א. חיוב המוטל לעשותו עכשיו.

ב. חיוב שלא מוטל לעשותם עכשיו וכ"ש רשות, ואף גדר הברכות חלוק:

1. יש ברכה החלה מייד עם ברכתו על הכל כאכילת קרבן ואכילת מצה ואכילה בסוכה וכו'.

2. ברכה החלה בגרירה על הכל כאכילת רשות וקיום מצוות בדיקת חמץ בכל המקומות הצריכות בדיקה שבבעלותו וכן הדלקת נר שבת בכל החדרים שבבעלותו וכו'.

ואמנם המברך הוא הגורר ובהיות המחוייב בדבר במקום חיוב קיום המצווה נחשב כאילו הוא בעצמו בירך וגורר ע"י היותו סמוך למקום אמירת הברכה ומחייב את ברכת האשה לכל החדרים שנמצא שם ודימה המשנ"ב זה לדינא דבדיקת חמץ בכל המקומות שבבעלותו על סמך ברכה שנאמרה בחדר אחד משא"כ, בהיותו נמצא במקום המחוייב במצוות הדלקת נר שבת רחוק ממקום אמירת הברכה בכל כה"ג אין יכול לגרור לברכה למקום המצאו ולכן מברך בעצמו אמנם בליכא חיובא במקומו מצ"ע ממילא לא בעי לגרירה וחיובא אקרקפתא דגברא ויוצא ע"י הדלקת וברכת אשתו או דילמא דליכא להדלקת אשתו ע"י שייתן פריטי עם בעה"ב.

סז. המדליק נ"ש בחדרו ואוכל במקום אחר ידליק נרות ארוכים כדי שכשיחזור בלילה ימצא דלוקים ויוכל להנות מהם (והיינו כאשר יוצא מחדרו בזמן שלא נהנה מהנרות).^ט

סח. המכין נרות ארוכים וכו' וכבו לפני שהגיע לביתו בלילה או שנמלך בדעתו להשאר יותר, וכאשר

נז. יל"ע אשה שאין לה נר שבת אם תחזור על הפתחים או דנימא שאין דרכה של האשה לחזור על הפתחים ומ"מ תמכור כסותה או אף זה לא תעשה.

נח. סדר ברכת האשה בהדלקתה לנרות שב"ק, אחרי ההדלקה משימה ידיה לפני הנר ומברכת ואח"כ מסירה ידיה^ט

נט. בהדלקת נרות יו"ט יש לברך לפני הדלקה"נ וכן בהתניית האשה שלא מקבלת שבת ובאיש המדליק,^ט

ס. טענת האשה והתחילה לאמר "ברוך אתה ד" לפני שהדליקה נר שבת, תסיים "למדיני חוקיך" ותדליק ותברך כמתיד דנראה דאין הקבלת שבת חלה עד סיום הברכה, שמברכת ההדליק נר של שבת.

סא. טענת שהקדימה ואמרה ברוך אתה ה"א מה"ע וזנכרה שלא הדליקה נרות שבת י"ל דשרי להדליק באמצע הברכה.^ט

סב. טענת וברכה כל הברכה לפני שהדליקה נר של שב"ק יל"ע אי יכולה להדליק נר של שבת דמ"מ קיבלה ע"י הדלקתה לשבת.^ט

סג. טענת האשה וברכה לפני שגמרה להדליק כל הנרות שהיא רגילה להדליק צ"ע אם תוכל להדליק עוד.^ט

סד. המדלקת נרות שבת גם בשאר חדרים תדליק שם בתחילה ועל השולחן שאוכלת עליו תדליק לבסוף ואז תברך וכו'.^ט

סה. אורח שיש לו חדר מיוחד שישן שם אע"ג שאין אוכל שם מדליק שם בין שהוא פנוי ובין שהוא נשוי ואף שאשתו מדלקת.^ט

סו. וביאורן של דברים למתבאר בבה"ל ד"ה בחורים בדקדוק לשונו "כאילו היה הוא המברך וממילא

ברירה ליה למשנ"ב ד"ל דווקא נ"ח דחובת הבית ובעליו ולא הוי חובת כל א"א שייך למיין דין גרידא ולהחשב כב"ב משא"כ נ"ש דחובת גברא לשלום בית וי"ל דלא שייך להגרר להחשב כב"ב ולכן כתב משנ"ב בלשון "אפשר" כאן לכן אף לא פרט עניין הקביעות ואף אם נאמר ליה כאן עדיין יש לאומר דשאני קביעות דחובת מקביעות דשבת

והוא שחרים הווי פחות חיוב גמור שלא נר ש"ג השולחן שאוכלים שם א"כ הווי הפסק בין הדלקה לברכה שצריך להסמיך את הברכה לעיקר ההדלקה ואם תברך על הדלקת הנר ש"ג השולחן שאוכלים שם שוב לא מצי לאדלוקי בשאר החדרים שהרי קיבלה שבת ע"י הברכה וקשה למימר שעדיין לא גמרה לקבלת שבת ע"י הקודם.

של הגר"א וי"ל ה"נ הכא ומ"מ יש מקום חלק ובש"כ ח"ב הערה ק"ה פתח "ומסתבר שאם טענה וכו' דתוליק שאם לא תדליק הווי ברכה לבטלה" ועיי"ש שהאר"ך מתי היא לבטלה, וי"ל וממילא לא הווי קבלת שבת וכו' וסיים שבספר עמק הלכה דף ס"ו ג' דלבריו בכל גווני לא תדליק אלא ידליק בעלה וסיים וצ"ע ובאמת עיקר סברת הש"כ צ"ב.

1. משנ"ב ס"ק כ"ז וטעמו כדי שיהא עובר לעשייתה. ומשמע שסגי להניח היד כנגד הנר ולא צריך להניח ע"ג העין דבהמעט הנאת האור סגי להחשב עובר לעשייתה ולא צריך ע"ג העין למנוע לגמרי הנאת האור, ובכה"ח ס"ק מ"ה כתב לסגור העיניים אם הנרות רבים, ולהניח היד כנגד הנרות כאשר הם מעט והתכסו ע"י היד

12. כן מתבאר מס"ק כ"ט וס"ק ל"ב ל"ג דס"ק לג' לא קאי אגוונא שמיטע בס"ק ל"ב.

13. כן נראה מדקדוק לשון המשנ"ב סק"ל שכתב, "בעה"ב עמהם" ולא כתב משתמש עמהם וע"כ כוונתו שהשתייכותו לבד שיכול להכנס שם ולהשתמש שם סגי.

7. שם ס"ק כ"ח ועינין לקמן.

8. שם, כדי שלא יהיה ברכה לבטלה ואע"ג דמברך להדליק והוא הדליק מ"מ כיון שגדר ההדלקה משום שלום בית וליכא חשוב כלא הדליק והווי ברכה לבטלה.

9. כן נראה מדנקט המשנ"ב גוונא דלעיל ולא גוונא דידן דהוי רבותא טפי.

10. והיינו הנרות שמדליקים במקום השינה שאין שם בד"כ אור חשמל דלוק.

5. שם ש"כ הערה ק"ה משמיה דהגרש"א ועיי"ש סעיף ל"ה, ובהערות שם ומ"מ צ"ע שכתב שם בהערה קנה משמיה דהגרש"א שהאשה שטענה וברכה לפני הדלקת נרות יכולה להדליק כל הנרות שרגילה להדליק תמיד ורק מיד שתגמור להדליק חשוב כבר כקיבלה עליה שבת והווי סתירה וצ"ע ושמה יש לחלק בין שעוד לא התחילה במעשה קבלת שבת ע"י הדלקת נר בזה שרי לגמור כל הנרות שרגילה להדליק לבין גוונא שבתחילה קיבלה שבת ע"י הדלקת חלק מהנרות וצ"ע עדיין.

2. שם שכן נראה דעת המשנ"ב לדינא ומשמעות בה"ל ד"ה אחר שכתב משמעות מזה"ח דלא פלוג אבל מוכרח דלהגר"א וחי"א שקודם תברך.

3. ד"ל שהוא לצורך הברכה שלא יהיה ברכה לבטלה שאחרי שתגמור לברך כבר קבלה שבת ושוב לא תוכל להדליק וממילא הווי ברכה לבטלה ומ"מ תדליק רק ב' נרות אף שרגילה להדליק יותר נרות, ולכו"ע [ע"י בה"ל ד"ה ששכחה] לא בעי בשבת הבאה להדליק עוד נרות כנגד מה שלא הדליקה כיוון דנחשב לאונס.

14. שם סק"ל וס"ע ד'.

15. מדקדוק לשון המשנ"ב ס"ק ט', אפילו אינו אוכל שם וכו' מדוקדק לשון שו"ע סעיף ו' בחורים ההולכים וכו' אבל מי שנמצא וכו' וע"כ הכל בחד גוונא.

11. מדקדוק לשון המשנ"ב ס"ק לג', "אפשר" ובה"ל נזכרה לא כתב למילה "אפשר" וי"ע בשיעור זמן שע"ז נחשב קביעות. ומשנ"ב כתב עיי"ש "וכוונתו י"ל דין קביעות ולא פירש להדיא, דקביעות הוי פרט בדין סמוך וכל הך דינא לא

6. טעמא דאע"ג שאין מקבלת שבת עד שתברך מ"מ כיוון שעיקר קיום חיוב הדלקת נרות שבת הווי בהדלקת הנר במקום שאוכלים

4. עינין בה"ל ד"ה וי"א שאותם שהדליקו במש"כ להסברו

עת. חייב הבעל או האורח להדליק בחדרו בין אוכל או רק לן שם ול"ש אם מדליק קודם אשתו או אח"כ¹⁶.

עט. יל"ע אי דגוונא דסעיף ע"ח ידליק נרות ארוכים שידלקו עד שיחזור לחדרו בלילה¹⁷.

פ. גדר השתתפות הוא ע"י פרוטה או שבעה"ב מקנה לו חלק בנר לפני ההדלקה¹⁸.

פא. למבואר לעיל יש לאומר דבעינן דווקא כל עש"ק ועש"ק ליתן פרוטה ולא סגי ליתן פעם אחד לכל השנה¹⁹.

פב. להנ"ל י"ל שאין מועיל התחייבות הבעלים לשוכר לדאוג לתאורה לכל השנה ונימא דבכלל זה אף הדלקת שבת שכאילו הקנה לו חלק בנרות²⁰.

פג. גדר צורת שותפות הוא ע"י פרוטה שנותן לבעה"ב או שבעה"ב מקנה לו חלק בנרות מתנה²¹.

פד. בחורי ישיבה חייב להדליק בחדרם²².
פה. אמנם כאשר הנהלת הישיבה אוסרת על חדרים אפשר להדליק בחדר האוכל²³.

פו. אף המתאכסנים בבתי מלון וכד' י"ל דמיא לסעיף פה' ועדיפא מינייהו וצריכים להדליק בחדרם.

פז. דירה שמכח הכרח גרים שם נחשב כדירה לעיקר חיוב הדלקת נר ואם נמצאים כמה ביחד אחד ידליק ויברך לכולם והם יכוונו להוציא ולצאת י"ח²⁴.

פח. יש להדליק ולברך על ריבוי אורה כשמדליק בנר בפני עצמו ואם במנורה אחת ידליק ולא יברך אלא אם כן אין להם אלא מנורה אחת מחמת עניות²⁵.

פט. בזמן הזה שיש חשמל י"ל דלכו"ע מדליקים כמה בעה"ב הנמצאים בחדר אחד²⁶.

צ. להנ"ל אף בבתי מלון וכד' או ישיבות יכולים להדליק כולם במקום אחד ובמנורה אחד.

צא. מקום אכילה הוא מקום שאוכלים שם או מכינים צורכי אכילה²⁷.

צב. מצווה מן המובחר להנות בלילה מהנרות אע"ג שיש לו הנאה גם כן מבעו"מ²⁸.

צג. חיוב לאכול במקום הנר ולא בחצר אלא אם כן יש לו צער מזבובים וכד' שאז יכול לאכול בחצר²⁹.

צד. י"ל בזמן הזה שיש חשמל שאפשר לאוכל מלכתחילה בחצר³⁰.

צה. הדליקה נר שבת בעוד יום והתנייתה שלא לקבל שבת מ"מ הוקצה הנר למצותו ואסור בתשמיש חול לכולם³¹.

ניחא, ומדוקדק דלא ציין לסעיף ח' ולסעיף ו' כדציין בסוף לסעיף ז'.
25. שם ס"ק לו' בדקדוק לשונו.
26. כן נראה מסברא.
27. ס"ק לח' וס"ק מא' ויל"ע בזה.
28. שם ס"ק מ'.
29. שם ס"ק מ' והטעם שלא יהיה ברכה לבטלה וביש זבובים עיקר העונג הוא בחצר ומ"מ צ"ע דבכה"ג הרי אין נהנה מהנר.
30. דלכבוד שבת סגי שיש בבית נר אף שלא אוכל שם וכ"ש כשיש חשמל בחצר דיחשב כנר שבת.
31. ס"ק נז

עונג שבת וכאשר אין זה מקומו ליכא למעלת מקום אכילה כ"כ.
24. מדינא דירידים דמיימי משנ"ב וקשה מאי קמ"ל דזה הנאמר בסעיף ו' וסעיף ח' ותו פרמ"ג כתבו בסעיף ז' ותו קשה לשון משנ"ב "ע"כ ישתתפו חידוש להשמיענו שיש חובת הדלק"ג וזה לשונו "חל עליהם וכו' ", והנראה דירידים הווי דירה בע"כ דמכח ההכרח נשארים ביריד אף במקום של כמה בני אדם מתאכסנים ביחד ולא חשיב דירה גמורה ולכן אין חיובם חיוב גמור ואחד מדליק לכולם, ומיישוב בזה שפסק כאן המשנ"ב לכאורה כש"ע סעיף ח' ולא כרמ"א שם ולהנ"ל

חוב הבעלים.
21. ס"ק לד' והיינו בהדלקת הנר בחדרו כשאוכל שם ובאוכל על שולחן בעה"ב גם בנר שעל השולחן שאוכל שם.
22. לשיטת חזו"א שהבחורים נחשבים כבעלים על מקומם ולא הנהלת הישיבה ודמיה לסעיף ו' ש"ע ואף אם יש להנהלה רשות השתמשות בחדרים מ"מ לא נחשבים כבעלים.
23. כיוון שאף זה נחשב מקומם ונראה בכה"ג ליכא גדר השתתפות בפרוטה שגידרו להגדר אחרי הדלקת בעה"ב והא ליכא והמקום עומד לשימוש בני הישיבה, וגדר מקום שאוכלים שם שבזה מתקיים ביותר שלום ביתו של האדם וה

16. משנ"ב ס"ק לא' ומסתמת הלשון.
17. דלא הוי ברכה לבטלה או דילמא כדי שברכת אשתו תחול בשבילו בעינן שייחנה מהנרות.
18. ס"ק לב' ויל"ע שיע"כ נחשב כמדליק נ"ש דכיוון שאינו חיוב גמור בכה"ג סגי בכה"ג.
19. דכיוון דבעינן להחשב כמעשה הדלקה לכן בעינן כל עש"ק לעשות מעשה הדלקה ודמיה לנר שדולק בע"ש שצריך לכבותה ולהדליק לכבוד שבת זו. [ואף הדולק משב"ק הקודמת צריך לכבותה ולהחזיר ולהדליק לשב"ק זו].
20. דזהו חיוב מצד האדם לעשות מעשה הדלקה וכל כה"ג לא חשיב כמעשה הדלקה אלא פריט

המשך עמוד י"א <<<

הוא בסיס לאיסור ולהיתר ודומה לשולחן שמותר לטלטלו.

ב.

והפמ"ג בסי' רעט בא"א ס"ק יד' דן בזה ומצדד להתירא וכ' ויש לי לדון באותן המניחים טס כסף וכדומה ספסל קטן ועללים מעמידין הנרות, ולמחר שסילקו עכו"ם הנרות הטס באיסורו דהוה בסיס ביה"ש, ואם מניח על הטס דבר חשוב כמאכל וכדומה או כלים חשובים שרי, ול"ד לסעי' ג' ומג"א סק"ה, דמנורה עיקרה לשלהבת משא"כ טס זה לפעמים מניחין עליו דברים אחרים וכו', אלא דמסיים ועדיין צ"ע

ובשו"ת ציץ אליעזר [ח"ב סי' ל] מכריע להתירא שמהני שימת לחם או דבר חשוב על מגש שמיועד לנרות שיוכל לטלטלו אח"כ, ואינו דומה לנר ומנורה, דבמהותה היא מיוחדת לשמש להאיר ולא להניח עליו לחם, משא"כ מגש אפילו אם היא מיוחדת לנר אבל במהותה היא מיועד גם להניח עליו לחם או שאר דברים ולכן אם מניחים עליו לחם או סידור, או שאר דבר חשוב, וחשוב יותר מהאיסור מהני שיוכל לטלטלו וכמו בשולחן, וכתב עוד שכן ראה בקטנותו בבתי ת"ח ריאים ושלמים שנהגו כן.

ובספר טלטולי שבת כתב ששאל להגרש"ז אויערבאך זצ"ל על טס של כסף שמניחין על השולחן ועליו מעמידין הנרות ולפעמים מניח על הטס גם דברים אחרים כגון סידור, או ברכת המזון, או כוס של כסף, מה דינו לטלטל הטס האם כהפמ"ג דמצדד להתירא או דלמא אמרי' דכל מי שמניח טס תחת

בו שאז מותר לכו"ע, אבל כשיש לו רק מגש שמיועד לנרות, יש על מי לסמוך ומותר להניח על המגש לחם או ש"ד חשוב לטלטלו אלא שצריך שלא יחסר שאר תנאים שיהי' מותר לטלטלו

א. אסור לטלטל לצורך דבר המוקצה שלא יסד כגון שלא יגבחוהו [כמבואר בסי' שט במ"ב ס"ק יד. שעה"צ ס"ק יז]

ב. אם יכול לנער המוקצה ולא יגרום להפסד, צריך לנערו [כמבואר בסי' רעז סעיף ג' ובמ"ב ס"ק יח']

ג. אם הוא נר של שמן ומטלטלו כשדולק צריך לטלטלו בנחת [כמבואר בסי' רעז במ"ב ס"ק יח'] בשם הפמ"ג]

ג.

עוד יש להוסיף שמדברי הציץ אליעזר הנ"ל שכתב שמהני להניח סידור לעשותו בסיס גם להיתר ועוד יותר מהטלטולי שבת ששאל להגרש"ז"א דלפעמים מניחין על טס סידור או "ברכת המזון" וע"ז השיב דמותר משמע דלא בעי' שיהי' ההתר דבר הנחוץ דוקא לשבת. דהרי ברוב בתים יש יותר מסידור אחד, וכ"ש יותר מברכת המזון אחד וממילא ברכהמ"ז זה שהניח על המגש לעשותו בסיס אינו נחוץ לשבת ואפ"ה מהני. [ואפילו א"ת שאינו מוכח שאיירי באופן שיש לו כמה. עכ"פ היה צריכים להדגיש שאין התיר רק באופן זה שנחוץ לו סידור זה]. וכמש"כ שש"כ סי' כ הערה רמד ב' הפמ"ג דלא בעי' דבר שנחוץ לשבת ודלא כהטלטולי שבת ב' האג"מ. דרק אם זה נחוץ לשבת, ולכן אם הניח משקפיים על המגש ויש לו עוד משקפיים בבית דלא יהי' כדי לעשותו בסיס להיתר

רק לנרות בטלה דעתם. ואולי אפ"ל דאין כאן מחלוקת אלא תלוי במציאות דבמקום מושבו של האג"מ בארה"ב כ"י ה"י הדרך של רוב האנשים שלא היו משתמשים במגש קטן רק לנרות. ולכן מי משתמש לד"א אמרינן בטלה דעתו. ובמקום מושבו של הגרש"ז"א בא"י היה הדרך משתמשים במגש קטן גם לד"א ולכן גם אם יש כאלה שלא משתמשים בו רק לנרות בטלה דעתם וכעין מה שנחלקו הגרש"ז"א והאג"מ בענין ביטול בעצמות עוף בשבת עיין באג"מ או"ח ח' ד' סימן ע"ז]

* [צ"ע מה שחילק האג"מ בין מגש קטן לגדול דהרי במקצה אולינן תר הבעלים ואם הבעלים משתמשים במגש קטן לכל צרכיו למה לא יהי' להניח דבר היתר ביחד עם הנרות כדי לעשותו בסיס לאו"ה. אלא דאמרינן בטלה דעתו כיון דרוב האנשים לא משתמשים במגש קטן רק לנרות. ולכן גם מי שמשמש בזה לדבר אחר אמרי' בטלה דעתו אלא שהגרש"ז"א סובר להיפך כפי מה שביאר בנו הגאון ר' עזריאל שליט"א דבמגש מיועד לכל דבר. ואם יש כאלה שמשתמשים בו

רבני "מרכז ההוראה" הרבנים הגאונים שליט"א

רבי שמאי קהת הכהן גראס	רבי נפתלי נוסבוים	רבי עזריאל אויערבאך
רבי מרדכי אייכלר	רבי שמחה רבינוביץ	רבי ישראל ברזובסקי
רבי בצלאל וקסלשטיין	רבי אהרן דוד ניישטאט	רבי בן ציון הכהן קוק
רבי אברהם שטיגליץ	רבי צבי שרליץ	רבי אליהו חיים שטרנבוך
רבי אברהם דוד ליווי	רבי חיים שמרלר	רבי שלמה קאהן
רבי משה לאנגער	רבי יצחק אהרן הכהן ישראלי	רבי דוד טברסקי
רבי משה וויינרעב	רבי חיים בונם שץ	רבי שאול יהודה פרידמן
רבי נפתלי סטוליק	רבי ברוך לוריא	רבי אליעזר הלטובסקי
רבי דוד צבי שנייבלג	רבי ירוחם ארלנגר	רבי בן ציון אלקיכן
רבי ישראל שווארץ	רבי יצחק מאיר באב"ד	רבי מרדכי צבי ברנשטיין
רבי יצחק יודלביץ	רבי יעקב מנחם אטיק	רבי נפתלי גראס
רבי חיים נח כהן	רבי מנדל העניג	רבי יוסף שאול אייזנשטיין
רבי מאיר דייטש	רבי שלמה דייטש	רבי דוד וולנר
רבי ברוך שוורץ	רבי יצחק יהודה דויטש	רבי אפרים זיידנפלד

שעות בית ההוראה

בימים א-ה:	בימי שישי:	בשבת קודש:	במוצאי שבת:
8.15 עד	9.00 עד שעה	שעה לפני	שעה שלאחר
22.00	לפני הדה"נ	זמן הדה"נ	זמן ר"ת

מענה טלפוני כל שעות היום:

02-99-56-999

כתובת: רחוב אביתר הכהן 8 ירושלים

מוסדות סאווראן. ביהמ"ד "היכל משה" ע"ש הרה"ח ר' משה ב"ר יהודה בעער ז"ל

יו"ל ע"י 'מרכז ההוראה' אימייל: m029956999@gmail.com